

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Roman Prause

Pojetí smyslu života člověka, jeho existence a role v tomto světě na pozadí křesťanství a dnešní společnosti

Olomouc 2017

Vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen odbornou literaturu a informační zdroje, jež jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury.

Olomouc 19. 6. 2017

podpis

Děkuji tímto vedoucímu mojí bakalářské práce, PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za odborné vedení mojí bakalářské práce. Zároveň bych chtěl také poděkovat mé přítelkyni za obrovskou podporu.

Obsah

Úvod	5
1 Smysl života.....	6
1.1 Charakteristika smyslu života	6
1.2 Hledání smyslu	10
1.3 Smysluplně žít	14
1.4 Nenalezení smyslu života.....	21
2 Moderní společnost a smysl života	23
2.1 Nástin problémů moderní společnosti ve vztahu ke smyslu života	23
2.2 Možná východiska z problémů moderní společnosti	29
3 Křesťanství a smysl života.....	30
3.1 Člověk a náboženství	30
3.2 Smysl života z pohledu křesťanství.....	31
3.3 Moderní společnost a křesťanství v otázce smyslu života.....	35
Závěr	40
Seznam bibliografických citací.....	41
Seznam tabulek a grafů.....	44

Úvod

Smysl lidského života. Poslání člověka na tomto světě. Cíl, za nímž se ubíráme. To jsou základní a odvěké otázky, které si nejdnou položil snad každý z nás. Odpovědi na ně však již tak nasnadě nejsou, ba naopak. V pohledu na smysluplnost lidské existence najdeme rozdílné názory nejenom mezi jednotlivci, ale také z hlediska historického kontextu. Tento pohled se mění a vyvíjí jak v průběhu našeho života, tak i v procesu postupné proměny společnosti.

Tato práce si neklade za cíl odhalit ten jediný a pravý smysl lidského bytí, neboť – jak již bylo zmíněno – jde spíše o problém filozofického rázu a jeho řešení může mít mnoho podob. Pokusíme se ale zjistit o této problematice více, podívat se na ni z několika odlišných pohledů a srovnat názory různých odborníků, kteří se tímto tématem zabývají ve svých dílech. Jak již předchozí charakteristika práce napovídá, jedná se především o teoretickou rešerši, při jejíž realizaci bylo využito studia odborných literárních zdrojů, jejich vzájemné komparace a následného vyvození závěrů autorem práce.

První kapitola má za cíl nahlédnout na pojem smyslu života z různých hledisek a pokusit se jej vymezit, dále pak polemizovat o problematice jeho hledání i dosahování, stejně jako zmapovat úskalí, která mohou nastat při jeho nenalezení. Další kapitola se zaměřuje na moderní společnost – cílem je vymezit specifika, která v ní vyvstávají v souvislosti s otázkou smyslu lidské existence, jejího nalézání a následného naplňování. Třetí, závěrečná kapitola, se zaměřuje na smysl života v kontextu křesťanských hodnot. Hlavním cílem je zde srovnání daných hodnot s hodnotami moderní společnosti. Pro náhled na pojetí smyslu života na pozadí právě s tímto náboženstvím se autor práce rozhodl především z důvodu, že zejména západní a střední část dnešní Evropy při svém formování stavěla na pilířích křesťanské víry, a proto by se dalo předpokládat, že z jejích postojů a hodnot bude naše moderní společnost stále těžit. V praxi však můžeme vidět, že tento předpoklad mnohdy naplněn není. Záměrem autora je tak nezávislý náhled na postoje obou táborů, které – přesto, nebo naopak právě proto, že – se od sebe v mnohém liší, se mohou vzájemně inspirovat a naučit se tak komplexněji uchopit právě onu problematiku významu existence člověka a s tím spojené smysluplné naplňování jeho života.

1 Smysl života

Otázka smyslu života provází lidstvo už od prvopočátku. Odpovědět na ni se snažilo hned několik myslitelů, teologů a filosofů. Bohužel na tuto otázku nelze odpovědět jedním slovem nebo větou. Existuje totiž velká řada rozdílných názorů, které se liší jak mezi jednotlivci, tak i mezi skupinami. Přesto si v této kapitole zkusíme pojem smyslu života vymežit a charakterizovat, podíváme se i na možné cesty k jeho nalezení, ukážeme si, jak by mohl vypadat život naplněný smyslem, a jak naopak život člověka, který svůj smysl nenalezl.

1.1 Charakteristika smyslu života

Podle Tavela (2007) je problematika smyslu života velmi aktuální napříč všemi historickými obdobími a dnes lze v literatuře nalézt více než 170 různých definic tohoto pojmu. Můžeme se setkat hned s několika skupinami lidí odlišujícími se pohledem na smysl lidské existence. Jedni budou tvrdit, že náš život nemá žádný smysl. Pro ty je daný pojem pouze prázdnou frází bez jakékoli hodnoty. Druzí zastávají opačný názor a v životě i v lidských dějinách význam spatřují. Jelikož však svět není pouze černobílý, je možné se setkat i se skupinou lidí, která tvrdí, že život je smysluplný pouze tehdy, pokud jej smyslem sami naplníme. Dále také existují lidé věřící v transcendentální původ smyslu, hledají mimo prostor a čas. Věří, že smysl života jim nabízí nějaká vyšší síla, například Bůh. Poslední skupinu pak tvoří jedinci, kteří jsou toho názoru, že svět vkládá význam do života a dějin. (Tavel, 2007)

Podíváme-li se na různé definice smyslu života, spatříme v nich určité společné i rozdílné znaky. Je to přirozené, jelikož smysl života je do velké míry individuální záležitostí každého jedince. Například rakouský psychiatr V. E. Frankl byl zastáncem relativity smyslu života, což lze vidět i z jeho definice: *„Smysl lidského bytí se mění od člověka k člověku a od okamžiku k okamžiku. Smysl lidského života nemůže být stanoven všeobecně a jednou provždy. Život, jak je zde míněn, není něco neurčitého, nýbrž vždy něco konkrétního, a proto i požadavky vůči nám jsou zcela konkrétní.“* (Frankl, 1994, s. 53-54) Z jeho názoru je patrná obtížnost stanovení určitého obecného životního cíle, který by byl aplikovatelný pro všechny lidi a vyřešil by onu otázku jednou pro vždy. Na to upozorňuje i Raban (2008), jenž mimo jiné poukazuje i na ovlivnění názoru badatelů, zabývajících se smyslem života na poli vědy, jejich vlastním životem a osobními vlastnostmi. Tavel (2007) k tomu dodává, že by to mohl být právě jeden z důvodů dosavadního nezodpovězení této otázky.

S Franklovým názorem ohledně konkrétnosti smyslu se ztotožňuje i Längle (2002b), který definoval smysl jako otevírající se možnost na pozadí skutečnosti. Vidí tedy rozdílnosti situací v jejich možnostech. Vychází ze tří základních zkušeností člověka:

- svobodná volba,
- uvědomování si důležitosti volby,
- neustále se měnící a nestálé životní situace.

Tvrdí, že se člověk musí snažit najít nejlepší možné řešení v dané situaci a podle něj jednat. Zároveň je toho názoru, že lidé vnímají stejné situace různě, a proto co se jednomu jeví v dané situaci jako možnost, může druhý vidět jako nemožnost. Souvisí to do velké míry s vlastnostmi a schopnostmi konkrétního jedince. Längle také o smyslu říká, že i když o něm nemluvíme a nepřemýšlíme, usilujeme o něj každý den. Opačně činíme pouze v závažných životních situacích. Smysl dává hodnotu životu člověka. Umožňuje mu totiž poznat směr, v němž život získává hodnotu – tu nejvyšší za daných okolností – a hlavně díky této hodnotě člověk dokáže přežít. Život má tedy pro člověka vždy určitý význam – kdyby ho neměl, stal by se člověk vůči životu lhostejným. (Längle, 2002b)

K názoru, že smysl dává životu hodnotu, se připojuje i Wong (in Tavel 2007, s. 99), který ho definuje jako „*individuální konstruovaný kognitivní systém, který dává životu osobní hodnotu*“. Zároveň dodává, že jde o systém ovlivněný jak kulturou, tak i samotným člověkem, jeho cíli a aktivitami, jimiž současně vnáší do svého života pocit smysluplnosti, naplnění a osobní ceny. (Wong, 2012) Podle Halamy (2007) dokáže člověk skrze tento rámec uspokojit touhu po poznání sama sebe, světa a také svého místa v něm. Pocit smysluplnosti pak můžeme vnímat jako přirozenou potřebu chápání života jako něčeho, co slouží hodnotnému účelu. (Klinger, 1977 in Křivohlavý, 2006)

„*Co je cílem mého života? Má můj život smysl? Co je v životě hodnotné?*“ (Halama, 2000, s. 217). Tyto otázky nás přivádějí k dalšímu možnému pohledu na smysl života, a sice jako zaměření na určitý cíl. „*Tam, kde je lidské vědomé jednání a rozhodování o něm zaměřeno k určitému, pro daného člověka hodnotnému cíli, tj. tam, kde je toto jednání z úmyslu a vůle daného člověka cílevědomé, tam je možné hovořit o účelné a smysluplné činnosti.*“ (Křivohlavý, 2006, s. 51) Z této definice jasně vyplývá, že člověk si sám v sobě tvoří cíle, které se v průběhu života snaží plnit, a veškerá činnost vedená ke splnění těchto cílů je brána jako smysluplná. Stanovením těchto cílů se člověku daří nacházet důvod k existenci a zároveň jeho

životní směr. Pokud všechno tohle člověk v sobě dokáže nalézt, stává se pak jeho život hodnotným, naplňuje jej a má i svůj účel. (Reker in Tavel, 2007), (Halama, 2007)

I podle Frankla (1994) by člověk měl ve svém životě splnit nějaký úkol či úlohu, protože potom chápe svůj život jako více smysluplný. Důležité přitom ale je, aby si jedinec zároveň uvědomoval odpovědnost pramenící z daného úkolu. Kdyby tomu tak nebylo, připadal by nám život pouze jako jakýsi daný stav nebo něco, co nám bylo uloženo.

Dostáváme se tak k názoru amerického psychologa Irvina D. Yaloma (2006), který není vyznavačem žádného náboženství, což se do značné míry promítá i v jeho pohledu na život – vnímá jej jako smyslu prostý. Shledává smysl života pouze jako kreativní a aktivní odpověď na svět beze smyslu, jenž je bez absolutní pravdy a nahodilý. Pokud člověk nemá víru, která by mu ukazovala hodnoty hodné následování, nezbývá mu nic jiného, než si smysl a úkoly v životě vymyslet sám. Jako možné vlastní naplnění života pak Yalom uvádí seberealizaci, sebetranscendenci, hédonismus, zapálení pro věc, kreativitu či altruismus. O prvních třech lze říci, že slouží pouze k naplnění sebe sama, zatímco ty zbylé směřují i k obohacení dalších lidí. Nalezení smyslu je podle něj obranný mechanismus chránící osobu před existenciálními problémy, mezi které patří například smrt, otázka konečnosti, izolace aj. Člověk, který si svůj smysl sám vytvořil, přitom přijímá život jako určitou realizovatelnou fikci. Podle Klingera (1998) totiž člověk nemůže žít beze smyslu, nedokázal by to unést, musí mít aktivitu vedoucí k nějakému cíli. Jedině ta dokáže, aby jedinec přežil. Vize pevného bodu totiž napomáhá konstruovat naši přítomnost, stejně tak jako náš vnitřní svět. Tímto bodem může být osobní poslání nebo povolání vedoucí k naplnění našeho smyslu. (Tavel, 2007)

Smysl lidské existence pak můžeme pomyslně dělit z hlediska jeho původu. Pokud jej jedinec nalezne v náboženství, mluvíme o smyslu kosmickém. Náboženské systémy přitom poskytují i určitá doporučení a pravidla vztahující se k chování člověka. Kosmický smysl tedy nabízí možné odpovědi nejenom na otázku „Proč žijeme?“, ale i „Jak máme žít?“. Obě tyto otázky jsou člověku přirozené, ale jejich zodpovězení je vždy závislé na jednotlivých situacích, ve kterých na ně osoba odpovídá. Je patrné, že kosmický smysl se netýká pouze lidí hlásících se k některému konkrétnímu náboženství. Mimo něj pak nalézáme tzv. smysl sekulární, a sice skrze svobodné realizování vlastních hodnot. U tohoto smyslu se více dbá na odpovědnost a angažovanost jedince než na obsah daného smyslu. (Yalom 2006)

K možnému rozdělení smyslu se připojuje i Křivohlavý (2006), který se ale spíše zaobírá významem samotného slova. První je implicitní smysl, jenž lze popsat jako obecně chápaný,

daný a většinou lidem i srozumitelný. Patří do něj cíle jako být otcem aj. Představuje hledání smyslu v dění okolo nás. Druhým je pak existenciální smysl. Zde se jedná o smysl naší existence, našeho bytí a jednání. Hledáme smysl v našem životě nebo jeho určité části.

Opačný názor ohledně vytváření životního smyslu v životě má Ratzinger, který tvrdí: *„Smysl života je na člověku nezávislý – člověk si jej neurčuje sám. A kdyby se o to pokusil, podobal by se baronu Prášilovi, který se snažil vytáhnout se z bláta za vlastní cop. Myslím, že v absurdnosti tohoto příběhu je i situace člověka. Z bláta nejistoty a ze situace, kdy člověk již nemůže žít, se nedostane nikdo, ani my... Smysl, který si člověk sám stanoví, je vlastně nesmysl. Smysl – půdu, na níž celá naše existence může stát a žít, nelze vytvořit, ale jen přijmout.“* (Ratzinger, 1991, s. 30-31) V jeho slovech vidíme velký nesouhlas s vytvářením si vlastního smyslu života, ten lze podle něj pouze přijmout a jakýkoliv námi stanovený cíl či smysl se zdá být nesmyslným.

Poněkud odlišně pak vnímá cestu k životnímu smyslu Frankl: *„Fakticky totiž nemůže být smysl dán, protože smysl musí být nalezen.“* (Frankl, Lapide, 2011, s. 55) Nevidí tedy podstatu smyslu v jeho přijetí, nýbrž nalezení. V tomto případě se jedná o relativní náhled na smysl, protože je mimo člověka a ten se k němu vztahuje. Frankl (1996) také tvrdí, že aktivitou dáváme našemu životu význam, a že tak činíme právě z přesvědčení o smysluplnosti žití. Tímto se dostáváme k „vůli ke smyslu“, „potřebě smyslu“ nebo „touze po smyslu“ v originále „Wille zum Sinn“, o které sám autor tvrdí, že je jednou z elementárních lidských potřeb, jež ale není pudem ani chtěním. Kdyby totiž pudem byla, člověka by hnalo pouze napětí a snaha získat rovnováhu v organismu. Ovšem napětí je u nás v určité intenzitě přítomno proto, abychom zůstali aktivní. (Tavel, 2007)

Mezi aspekty smyslu života patří i svědomí. To lze definovat jako *„prožívání morálních hodnocení vlastních činů, motivů a citů; považováno za složku osobnosti, kulturně a sociálně podmíněnou, osvojenou učením.“* (Hartl, 2004, s. 266)

Machovec (2012) mluví o svědomí jako o základech vědomí, uvědomování si vlastní existence. Zároveň podotýká, že není třeba hledat v něm něco nadpřirozeného, jak se o to snaží náboženství, ale současně je důležité jeho význam nesnižovat, protože jde o cosi specificky lidského, co se v „čisté přírodě“ nevyskytuje. Při vzniku svědomí hrálo důležitou roli společenství lidí, jelikož svědomí je vlastně jakýsi hlas odpovědnosti vůči jiným lidem. Nebylo by ale jeho vzniku bez vytváření své vlastní individuality. Svědomí slouží k rozeznávání dobrých a zlých lidských skutků a záležitostí a současně nám pomáhá se z nich poučit a ovlivnit

tak naše chování. „Svědomí je výsledek toho, že „jsem s vědomím“, ale že také „jsem s druhým člověkem“, že jsem tedy „vědomí s druhým vědomím“, odpovědnost s odpovědností.“ (Machovec, 2012, s. 86) Tato myšlenka mluví o směřování ke kontaktu dvou svědomí, jež Machovec nazývá dialogem. Je důležité si tento dialog neplést s klasickým rozhovorem mezi dvěma lidmi. Jedná se spíše o otevření se člověka člověku, při němž nezáleží jen na názorech a vědomostech účastníků dialogu, ale na všech jejich charakteristikách. (Machovec, 2012)

Dialog lze přirovnat k tomu, co je pro naši společnost systém. Ten totiž vznikl s pracovní specializací, kterou se mimo jiné rozdělili i lidé v jejich dialogu. Systém nahrazuje vnější důsledky vzniklé specializací, zatímco dialog nahrazuje ty vnitřní. Stejně tak, jako by bez systému pomalu ale jistě zanikla naše společnost, tak by i člověk bez rozvíjení dialogu začal trpět a postupně by se dostal na hranici barbarství. Proto je dialog důležitým článkem v růstu člověka, obzvláště pak v dnešní stále více specializované společnosti. Dialog je tu jako kompenzace pracovní jednotvárnosti, protože kromě své specializace, svého výkonu a výrobku, potřebuje jedinec realizovat i komunikaci s jiným člověkem, aby zjistil, jak jsou ostatní formováni a jak může svou jednostrannost lépe korigovat. Totéž lze vztáhnout i na naše blízké, kdy postupem času člověk zraje, objevuje mravní hodnoty a dostává i nový pohled na rodinu či přátele. (Machovec, 2012)

„Potřebuji dialog stejně jako vzduch, práci, lásku, přitele. A jen dialog mi dá opravdového druha, přitele, člověka ne „vedle mne“, ale „se mnou“. (Machovec, 2002, s. 89) Můžeme si všimnout důležitosti, jakou klade Machovec na svůj dialog, je si ale zároveň vědom složitosti jeho dosažení a považuje jej za nejnáročnější požadavek v procesu humanizace.

Na myšlenku dialogu navazuje i Lukas (1997) říká-li, že člověk potřebuje mít ve svém životě právě takový smysl, kvůli kterému by byl schopný překročit sám sebe. Současně uvádí, že uznání druhých lidí není v našem životě tolik důležité, nýbrž bychom se měli spíše orientovat na vědomí toho, že jsme tu k něčemu, že naše existence je pro druhého důležitá, a naopak že ten druhý je zde pro nás. (Lukas, in Křivohlavý, 1994)

1.2 Hledání smyslu

Hledání smyslu v životě může být činnost v mnohém nesnadná a komplikovaná. Přitom samotné hledání a otázky po smyslu jsou pro člověka zcela přirozenou věcí dějící se už od narození, kdy se ocitáme v neznámém světě a začínáme se ptát po významu věcí a událostí kolem nás, čímž si o tomto světě postupně budujeme celistvý obraz. (Halama, 2007)

Frankl (1996) dokonce takové otázky nazývá specificky lidskými. Není na nich rozhodně nic chorobného, ba naopak se jedná o výraz specificky lidského bytí, výraz toho nejlidštějšího v nás. Každý člověk ve svém často velmi proměnlivém životě hledá smysl, který by mu byl oporou, udržoval určitou stabilitu a vnitřní klid. Zaobírání se hledáním tohoto smyslu většinou přichází v situacích osobního nezdaru, objevuje se jako potřeba nalézt nový smysl a přehodnotit svůj život. Jedná se tedy o reaktivní aktivitu. Ovšem hledání smyslu se objevuje i v myšlenkách o životním cíli, pak mluvíme o proaktivní aktivitě. (Wong, 2012) Přirozenost onoho hledání potvrzuje i Maslow: „*Hledání smyslu a smysluplnosti života je primárním motivem lidského chování (existence). Tato potřeba – stejně jako jiné potřeby – může být uspokojována (saturována) nebo neuspokojována (frustrována).*“ (Maslow in Křivohlavý, 1994, s. 58) K tomuto názoru se přidává i Mikšík (1999) a dodává, že nejdůležitější úlohu v motivaci jedince hrají právě potřeby. U nich funguje určitá zákonitost. Jestliže totiž uspokojíme danou potřebu, ztratíme rázem motivaci. Ovšem vzápětí se objeví potřeba jiná, která upoutá naši pozornost, a my jsme opět motivováni.

Setkáváme se zde s pojmem potřeby, jež se dá definovat jako „*stav osobnosti odrážející rozpor mezi tím, co je dáno, a tím, co je nutné (nebo se jeví osobnosti jako nutné) pro přežití a rozvoj, stav podněcující osobnost k činnostem zaměřeným na odstranění tohoto rozporu*“ (Smékal, 2002, s. 239). Důležitým aspektem při uspokojování potřeb je svoboda. Člověk má totiž na rozdíl od živočichů větší možnost volby. Dokáže svá přání třídít na základě svého svědomí, mravních hodnot a sebereflexe. Následně je pak schopen tlumit jedny potřeby ve prospěch druhých. Většinou proto, že se mu zdají v daný moment přijatelnější či nezbytnější. Jedinec tak hodnotí své potřeby a srovnává je s potřebami druhých lidí. (Smékal, 2002)

Abraham Maslow uspořádal lidské potřeby hierarchicky do pomyslné pyramidy, jejíž základnu tvoří nižší potřeby, s postupujícími příčkami se pak dostáváme k potřebám vyšším. Při neuspokojení nižších potřeb převládají v člověku emoce jako hněv, strach či smutek. Naopak pokud nedojde k saturaci vyšších potřeb, začne člověk zažívat úzkost a neklid. Platí pravidlo, že teprve až jedinec uspokojí své nižší potřeby, přesune se jeho zájem k naplňování potřeb vyšších. Jako první jsou v pyramidě uvedeny potřeby tělesné – jedná se převážně o potřeby jídla, spánku, pití a vyměšování. Na ně pak navazuje pocit bezpečí, který může být fyzický i psychosociální. Jedná se například o střechu nad hlavou, soukromí, zaměstnání, aj. Třetí potřebou je pak potřeba milovat a být milován. Pro dítě je již od narození nezbytné být laskáno a mít kontaktní stimulaci. Pokud je vychováváno bez lásky, ztrácí chuť k životu. Nedostatek lásky v dětství se pak může negativně projevit i v dospělosti. Dostáváme se ke

čtvrtému bodu, a sice sociální pozice. Patří sem pocity osobní důstojnosti a sebeúcty. Ty bývají uspokojeny získáním respektu a prestiže v povolání nebo ve své výchozí skupině. Jako nejvyšší označuje Maslow potřebu rozvoje osobnosti, tedy rozšíření vlastních kompetencí a schopností, zastávání různých funkcí a rolí, které přináší i druhým pocity radosti. (Smékal, 2002)

K tomuto hierarchickému uspořádání ale Maslow (2013) dodává dovětek, ve kterém zmiňuje, že pokud člověk naplní veškeré tyto potřeby, ale nebude se zabývat tím, co je mu vlastní, může velmi často očekávat dostavení pocitu netrpělivosti a nespokojenosti v životě.

Frankl (1994a) vztahuje smysl ke konkrétnímu člověku v dané situaci. Vidí člověka jako jedinečnou bytost ve své existenci i podstatě, jejíž život je velké množství jedinečných neopakujících se situací. V tom spatřuje jedinečnost života člověka. Zároveň hovoří i o existenci obsáhlého nejvyššího smyslu. Čím rozsáhlejší tento smysl je, tím obtížněji je pro nás uchopitelný. Pro lepší představu přirovnává tento nejvyšší smysl ke sledování filmu, kdy jednotlivé scény z filmu představují konkrétní životní situace. Přestože i jednotlivě divákovi dávají smysl, celý film pochopí až na konci, a to pouze za předpokladu, že mu v průběhu neutekla žádná ze scén. Stejně jako ve filmu, i v životě se nám smysl vyjeví až na jeho úplném konci. Ovšem abychom tento konečný smysl dokázali odhalit, je potřeba uskutečňovat jednotlivé životní situace dle našeho nejlepšího svědomí a vědomí. (Frankl, 2007) Frankl je také toho názoru, že šťastným se člověk stává až po nalezení smyslu v životě, je pak navíc schopen čelit různým druhům utrpení. V tomto hledání má člověku pomoci svědomí, které nazývá orgánem smyslu. (Frankl, 1994) Ovšem nenajde-li ho, začnou u něj převládat sebevražedné sklony nehledě na to, že žije v hojnosti a blahobytu. (Frankl 1994) Uskutečnění smyslu života Frankl vidí skrze hodnoty, které podle něj mohou být trojího druhu: **Tvůrčí hodnoty**, které zahrnují veškerou tvořivost člověka, schopnost vkládat do života námi vytvořené, hodnotné věci. Lidé tvoří díla každý den v práci nebo ve volném čase. Největším dílem je však zvládnutí našeho vlastního života.

Zážitkové hodnoty, které nám umožňují vnímání pestrosti a mnohotvárnosti života. Pokud to dokážeme, lze říci, že žijeme smysluplný život. Spadá sem nejen vnímání přírody, ale také techniky, sportu, umění či vědy. Mezi nejhlubší zážitkové hodnoty patří setkání s jinými lidmi, ať už při práci, tanci, rozhovoru, aj. Nejvíce to pociťujeme při kontaktu s osobou, kterou milujeme. Tyto zážitky nás obohacují jen za podmínky, že je vnímáme a aktivně se na nich podílíme.

Postojové hodnoty, uskutečňující se v našem postoji vůči osudu a utrpení. Člověk totiž není dobře vybaven na zvládnutí těžkých životních situací. Nejsme schopni takové utrpení nikterak

odstranit ani zvrátit a často se pak poddáváme pocitům zoufalství a bezmoci. Lidé, kteří si takovými situacemi prošli a zvládli je, se často stávají inspirací pro druhé. Jsou totiž důkazem toho, že i v tak obtížných situacích je vždy možné najít další cestu v životě. Právě tyto hodnoty nás vnitřně nejvíce obohacují. (Längle, 2002b) Sám Frankl totiž říká, že „*neexistuje člověk, pro něhož by život neměl přichystaný smysluplný úkol. Neexistuje situace, v níž by nám život nepřestal nabízet smysluplné možnosti.*“ (Frankl in Křivohlavý, 1994, s. 48) Nejvyšší, tedy povšechný smysl celého našeho bytí, jsme však podle něj schopni plně vidět a pochopit až „na smrtelné posteli“. Naše bytí pak máme chápat tak, jako bychom na něj byli dotazováni. Odpovídáme vlastně životu na naše bytí a náš smysl v něm. Nejedná se však o odpověď skrze slova, nýbrž skrze naše činy. (Frankl, Lapide, 2011)

Machovec (2012) je zastáncem názoru, že smysl nelze najít v žádné živé či neživé věci na naší planetě nebo kdekoli jinde. Věci se totiž nacházejí pouze v kategorii bytí, zatímco smysl je určitý vztah něčeho vůči něčemu, nemůže tedy existovat sám o sobě. V nacházení smyslu nám brání naše chaotické, krátkozraké a krátkodobé zájmy, tužby, vášně, strachy aj., podle kterých se ve svém životě chováme a řídíme. Hledat smysl naší existence znamená umět se nejprve v tomto chaosu zorientovat a následně hledat a vytvářet cesty, jak se z onoho chaosu vymanit. Dle Machovce jsme toho schopni jen skrze druhého člověka a s jeho pomocí, smysl lze tedy hledat a nacházet právě prostřednictvím již zmíněného dialogu.

Uskutečnění pravého dialogu však závisí na řadě předpokladů. Jednou z podmínek jeho realizace je odvaha otevřít se druhému člověku. Nejedná se ale pouze o naše rozumové schopnosti a vědomosti, nicméně musíme druhému jedinci otevřít naše citové a mravní složky, naše nitro. Musíme se mu zkrátka otevřít celí, protože pokud bychom nastavovali jen naše silné stránky a veškeré pochyby a nejasnosti bychom si nechali pro sebe, byli bychom pro toho druhého více informačním prostředkem nežli člověkem. S tímto bodem velmi úzce souvisí druhý požadavek, a sice, že musíme veškeré své vědomí sdílet s druhým člověkem nehledě na to, zda se jedná o přítele či nepřítele. Velmi důležitý je další bod, který bychom snad i mohli nazvat základním jádrem dialogu. Jedná se o to, že v dialogu musíme projevit zájem nejenom o naši věc, ale především i o druhého člověka, s nímž dialog vedeme. Protože pokud tak neučiníme a nemáme zájem o bytostnou komunikaci s tím druhým, klesáme sami na úroveň věcí, pod úroveň druhého člověka a nejedná se už o dialog. Dalším předpokladem je risk, protože bez něj se nenaskytne možnost najít člověka pro svou věc. Neriskují-li pro toho druhého, nebude ani on pro mne. Zajisté není nutné vždy riskovat, důležité ale je, aby se to nestalo určitým zvykem, protože pak by se z chování člověka vytratilo lidství. Dostáváme se

k poslednímu předpokladu, který zavrhuje veškeré použití vnější moci a nátlaku při dialogu. Při sebemenším použití této moci totiž dialog zaniká. (Machovec, 2012)

Zjišťujeme, že hledání smyslu života je ošemetný problém, jehož řešení velmi závisí na úhlu pohledu, z něhož na smysl života nahlížíme. Z krátkodobého hlediska je možné jej vnímat jako pouhé naplňování potřeb, jejichž míra se liší nejenom u každého z nás, ale i v každé situaci, kterou prožíváme. Celkový smysl našeho bytí však často v daném okamžiku nedohlédneme a lze se domnívat, že jej odhalíme až na samém sklonku života. Hledání tohoto nejvyššího smyslu se pak může uskutečňovat skrze spojení s druhými lidmi v rámci pravého dialogu.

1.3 Smysluplně žít

Žít smysluplný život může být pro některé lidi velmi náročné. A to nejen z důvodu nesnadnosti uskutečňování vytyčených cílů na cestě k naplnění smyslu, ale i kvůli nejednotnosti v názorech na to, co vlastně znamená smysluplně žít. Stejně jako při snaze definovat samotný smysl života, i zde se nachází velké množství různorodých názorů, které většinou vycházejí z individuality autora dané definice. Ani v tomto případě tedy zřejmě nenalezneme obecný návod, jak učinit náš život smysluplným.

Můžeme zde opět vycházet z názorů Längleho: „*Smysluplný život neznamena nic více ani nic méně než z okolností a možností dané situace uskutečnit to nejlepší možné.*“ (Längle, 2002b, s. 23) Využitím těchto možností si utváříme nejenom naši přítomnost, ale hlavně i budoucnost. Smysl zde můžeme vidět v programu jednání při uskutečňování pro nás nejlepší možné volby v konkrétní situaci. (Längle, 2002b) Jedná se právě o konkrétní možnost, která je pouze pro nás významná a jen v našem životě ji můžeme uskutečnit. Ovšem rozpoznat zrovna tu ideální možnost je vskutku nelehký úkol. Nezáleží přitom podle něj na naší inteligenci, protože smysl není nic, co bychom my sami dokázali vymyslet. Naopak – přemýšlení nám může stát v cestě za objevením smyslu. Funguje totiž jako obranný mechanismus, při němž se vnitřní pocity snažíme rozumově pochopit. Smysl nás však uchopuje vnitřně, kde jej také cítíme, a uvědomit si jej dokážeme až posléze. (Längle, 2002b)

S možností rozhodnout se v konkrétním okamžiku nutně souvisí i svoboda. Ta je zde nejdůležitějším prvkem, bez ní bychom se neměli mezi čím rozhodovat a existovala by pro nás pouze jedna možnost. Längle sám nazývá smysl dítětem svobody. (Längle, 2002b) Se svobodu ale přichází i odpovědnost jedince za svoji aktivitu či pasivitu. Přebíráme za svůj život odpovědnost, za naši existenci zde a nyní. Frankl (1994, s. 35) o ní tvrdí následující: „*Tato*

odpovědnost za existenci – v její nejkrajnější konkrétnosti a konkrétní vztáznosti na svou vlastní osobu, jakož i na danou situaci – vytváří takto hledaný smysl existence: „být odpovědným“ je smysl lidského bytí.“ Důležitým poznatkem je pak rovněž přijetí skutečnosti, že naše činy nám určité cesty a možnosti v životě rozšiřují, nebo naopak omezují. (Längle, 2002b)

Dle Längleho (2002b) se smysluplnost lidského života odvíjí na základě dvou proměnných. První z nich je pro nás už známá možnost, kterou nabízí konkrétní situace. Jako druhou pak vidí naše vlohy, dovednosti a vlastnosti, které právě v té dané situaci člověk v sobě nachází. Následně k těmto dvěma proměnným přidává ještě významnost, jež se nachází v popředí každého vztahu. „*Vidět v něčem smysl znamená, že člověku na tom záleží, že k tomu, popřípadě i ke druhému člověku, má nějaký vztah.*“ (Längle, 2002b, s. 30) Tento význam, který danému přisuzujeme, se stává základním předpokladem pro zjišťování vlastních hodnot, protože člověk musí nejprve zaujmout k dané věci, možnosti, situaci či osobě citový vztah. Na základě toho je pak schopen duchovně vystoupit ze sebe sama a vycítit, jakou hodnotu v jeho životě tento předmět představuje. (Längle, Orglerová, Kundi, 2001) To nám pak dokáže pomoci v situacích, kdy si nejsme jisti volbou z naskytnutých možností.

Prvním a hlavním předpokladem smysluplnosti života je podle Längleho (2002b) plnění konkrétních úloh v daném okamžiku. Jedná se opět o nejlepší možnou cestu pro nás. Stejně stanovisko zastává i Frankl, který smysl každého okamžiku vnímá jako jedinečný. Říká, že i kdyby dva jedinci byli ve stejné situaci a zachovali se různě, nelze rozhodnout, který z nich se zachoval víc smysluplně. Toto koresponduje s jeho teorií relativity smyslu, kterýžto se mění nejenom od situace k situaci, ale také od člověka k člověku. (Frankl, 1996) Úloha je pro nás tedy výzvou k naplnění smyslu daného okamžiku prostřednictvím našeho jednání.

Jako další předpoklad pro smysluplný život uvádí Längle (2002b) nezbytnost uvědomit si, že smysl nám nemůže být dán, ale musíme ho sami rozpoznat a nalézt. K tomuto názoru se přiklání i Frankl, jenž o smyslu říká, že jej nelze člověku dát, ale on ho musí sám odkrýt. (Frankl, 1997) Nikdo nám jej nemůže vnutit, jen my sami jsme schopni ho uchopit a vycítit. Pokud se nám to povede, nemůžeme ho nikterak popírat. I kdybychom se ho totiž rozhodli neuskutečnit nebo ho dokonce zapřít, nezmění to nic na jeho existenci. Längle (2002b) tvrdí, že smysl existuje již před jeho nalezením. Člověk jej nachází mezi řádky skutečnosti. Vzbuzuje v něm pocity fascinace a úžasu. Do značné míry souvisí s jeho nalezením míra utrpení, kterou zrovna prožíváme – čím více trpíme, tím hlouběji je smysl ukryt. Můžeme si všimnout podobnosti s Franklovými postojovými hodnotami, které jsou s utrpením též úzce spjaty. Smysl

pak lze pojmout jako nárok, jenž nás jednak oslovuje a jednak po nás něco vyžaduje. Odpovíme-li správně, stane se naší součástí.

Dalším předpokladem, chceme-li prožít náš život smysluplně, je nezbytnost pohlížet na smysl jako na celek ve všech jeho souvislostech. Jedině tak je možné mu porozumět. Ve změti nesouvislostí bychom se totiž neorientovali a nemohli bychom nalézt cestu ke smyslu, který je ukotvením našeho bytí. Není přitom podstatné, zda smysl spatřujeme v Bohu, společenství či vytvořené představě. Smysl může mít mnoho podob a může nás nasměrovat na cestu zdařilého života. Důležité však je neplést si ho s blahobytem, kariérou a pohodlím. Smysl se totiž nachází ve zcela jiné rovině, udává našemu životu dočasný směr. Na cestě za ním nás ale mohou potkat nejrůznější překvapení a s velkou pravděpodobností se nevyhneme ani utrpení. Zřetelně vidíme, že ona cesta rozhodně nevede skrze pohodlí a bezpečí. Důležité je pochopit, že nedokážeme smysl všeho uchopit, ten se totiž mění spolu se změnou okamžiku, nelze jej tedy „vlastnit“. Člověk pouze dokáže uchopit konkrétní situaci, jedinečnou pro každého jedince, najít v ní nejlepší možnost a tu uskutečnit. K tomu, abychom se to naučili, je zapotřebí určité pružnosti ohledně vnímání hodnot. S tím souhlasí i Frankl (1996), který vidí elasticnost jako nutnost k přizpůsobování se šancím, jež život skýtá. Hodnoty a příkázání vnímá však pouze jako obecná vodítka naší aktivity. Naopak smysl je konkrétní, jelikož každá situace i osoba jsou konkrétní. (Frankl, Lapide, 2011).

Při snaze o smysluplné žití je rovněž nezbytné mít na paměti (jak již bylo zmíněno), že do poznání smyslu není žádoucí zapojovat inteligenci. Längle (2002b, s. 48) o tom hovoří následovně: „*Co je smyslem, to mě úplně uchopí, to vycítím dřív, než si to pomalu uvědomím.*“ Uchopení smyslu v konkrétní situaci totiž probíhá intuitivně pomocí spontánního vycítění, ale přemýšlením se to člověku nepodaří.

V neposlední řadě je pro život naplněný smyslem nepostradatelná i schopnost činit rozhodnutí, která nám umožní daný smysl v životě nalézt. S tím nutně souvisí svědomí. V názoru na něj se Längle shoduje s Franklem (1994) a označuje ho za orgán smyslu. „*Svědomí je intuitivní schopnost a patří ke specifickým lidským fenoménům. Patří k člověku neoddělitelně, neboť se podílí na jeho lidském postavení a je podřízeno jeho konečnosti a omylnosti.*“ (Tavel, 2007, s. 37) Každý člověk je schopen jednat proti svému svědomí, nebo mu naslouchat. Nezáleží přitom na věku, inteligenci, pohlaví, vyznání či národnosti. Tyto atributy pouze vytvářejí možnosti a podmínky v jedinečných situacích daného jedince.

Pro prožití smysluplného života je pak především důležité zaujmout otevřený postoj k otázkám. Zatímco pouhé bytí je spojeno s dotazováním, prožívání života znamená odpovídání celou naší existencí zde a nyní. Otázky pokládá sám život a člověk naplňuje svojí otevřeností k životu a smyslu svoje bytí. (Längle, 2002b)

Kromě naplnění všech výše zmíněných předpokladů vede cesta ke smysluplnému žití i skrze naše vlastní hodnoty a cíle. Pod pojmem „hodnota“ si můžeme představit *„určitý mentální fenomén (rámec, vzorec), jehož součástí jsou konkrétní přesvědčení o vztazích a souvislostech mezi různými součástmi vnějšího i vnitřního světa jednotlivce a reprezentace vytoužených stavů (cíle), kterých je jednatel na základě těchto přesvědčení motivovaný dosáhnout“* (Halama 2007, s. 64). Podle téhož autora si můžeme hodnotu představit buďto jako jakousi míru využitelnou při posuzování nejrůznějších jevů, popřípadě jako cíl, kterého chceme dosáhnout. (Halama, 2007) S tímto rozdělením souhlasí i Křivohlavý (2006) a dodává, že více hodnot může stát za jedním cílem. Yalom (2006) hodnoty vidí spíše jako různé předlohy pro jednání, umožňující lidem fungovat ve skupinách. Souvisí to do velké míry s normami společnosti, ty ale mají svůj základ právě v oněch hodnotách.

Cíle jsou tedy s hodnotami v těsném spojení. Křivohlavý (2006) považuje hodnoty za zdroje smyslu života, ale dodává, že i naše cíle a zájmy se mohou taktéž stát zdroji smysluplnosti. Dodává přitom, že *„nejzákladnější zdroj smysluplnosti života zůstává pravděpodobně neměnný a relativně stabilní celý život, ale dílčí zdroje vykazují jak stabilitu, tak i proměnlivost v průběhu života.“* (Křivohlavý, 2006, s. 107). Můžeme si povšimnout rozdílného náhledu na stabilitu onoho zdroje u Křivohlavého na jedné straně a Frankla a Längleho na straně druhé, kteří se přiklání k relativnosti smyslu měnícího se skrze různé situace. (Frankl, 1996), (Längle, 2002b)

Cíl bychom mohli definovat jako *„objekt, účel, k němuž je zaměřena motivace, motivovaná aktivita.“* (Hartl, Hartlová, 2010, s. 75) Cíl tedy motivuje naše jednání a udává nám směr. Bývá velmi osobní a souvisí s tím, čeho chce jedinec v životě dosáhnout a kým se chce stát. Nepředstavuje skutečnosti, ale spíše určité životní možnosti. Lze jej v jistém významu chápat jako cestu ke smysluplnosti. (Křivohlavý, 2006) Skrze tuto cestu pak podle Yaloma (2006) vnímáme náš život jako směřující k účelu či funkci.

Halama (2007) vidí v životě člověka více cílů, jejichž dosažení považuje za důležité. Jelikož jsme ale limitováni časem a energií, je nutné si dané cíle hierarchicky rozdělit podle

významnosti. Cíle se totiž mohou nejen podporovat, ale i stát proti sobě a být si navzájem konfliktní, proto je mnohdy nutná potřeba volby mezi nimi.

Halama (2007) hovoří o čtyřech hlavních funkcích cílů. První je aktivační funkce, tedy schopnost cílů mobilizovat schopnosti a energii v nás. Díky tomu jsme schopni kýženého dosáhnout a zároveň vnitřně růst. Další je funkce organizační, neboť tím, jak si stanovujeme kroky, pomocí nichž dokážeme daný cíl realizovat, dochází ke strukturalizaci našeho života. Toto je velmi výhodné zejména u komplexnějších cílů. Třetí funkcí je funkce regulační, ta umožňuje člověku regulovat svou energii, pozornost, emocionální stavy a jednání. Na základě toho se dokážeme orientovat na pro nás důležité věci. Poslední je integrační funkce – skrze naše angažování v cílech překonáváme bariéru mezi vnějším a vnitřním světem a zajišťujeme si tak naše začlenění do vnějšího prostředí.

Jedním z častých cílů, jehož se ve svém životě snaží dosáhnout většina z nás, je štěstí. Podle Křivohlavého (2013) se pocity štěstí stále častěji stávají předmětem mnoha různých studií. Tvrdí, že šťastnější jsou kolikrát lidé, kteří jsou na tom v životě hůř. Ovšem nezůstaňme na omylu, blahobyt je se štěstím také svázán. Lidé, kteří mají rodiny, manželství, práci, dobré výdělků a vzdělání, bývají ve svém životě šťastnější. Velký vliv na to má taky zdravotní stav člověka, sociální vztahy a pro daného jedince zajímavá práce. S tímto je úzce spojena kvalita života, která také souvisí s životní spokojeností. Frahrenberg a kol. (2001) ji definují jako vnímání životní pozice v závislosti na naší kultuře a našem hodnotovém systému. Zároveň se vztahuje k individuálním očekáváním, obavám, standardům a v neposlední řadě cílům. Vrátime-li se k myšlence dosažení pocitu štěstí skrze zaměstnání, často se stává, že vykonáváme práci nezajímavou a nepřináší nám naplnění. Tady Frankl (1996) vidí chybu v člověku, a ne v konkrétním povolání. Sám říká, že *„pokud je práce obtížná, když člověk pracuje například u pásu a dělá pouze jeden pohyb, tím více si váží volného času. Smysl takové práce tkví v tom, že si člověk svůj volný čas více užije a přinese mu větší uspokojení.“* (Frankl, 2006, s. 113-114) Někrasov (2011) tvrdí, že člověk se v životě musí opírat o kousky štěstí nacházející se v každém z nás. Člověk má být šťastný v aktuální chvíli a neměl by čekat na nějaké velké štěstí v budoucnu. Štěstí, stejně jako svoboda a radost, se dle jeho slov nacházejí v nás. Naopak Frankl (Frankl, Lapide, 2011) vidí štěstí pouze jako vedlejší efekt smyslu života. Aby totiž člověk mohl být šťastný, potřebuje k tomu důvod. Jakmile jej najde, štěstí už přijde samo. Z toho vyplývá, že štěstí jako cíl je nedosažitelné. Frankl se vyjadřuje se i k předešlé myšlence, totiž že lidé s horšími životními podmínkami bývají šťastnější. Podle něj se dnes člověk neorientuje už jen na úspěch a neúspěch, ale spíše na naplnění a beznaděj. Proto dnes

existují úspěšní lidé, kteří i přesto páchají sebevraždy, a naopak neúspěšní vidí v životě smysl. *"Smysluplným se život stane, když v něm jde o něco, co má smysl, co člověka překračuje – ani ne tak co do délky, jako spíše co do výšky a hloubky"* (Frankl in Křivohlavý, 1994, s. 71)

Tímto má Frankl (Frankl, Lapide, 2011) na mysli sebetranscendenci. Ta je principiálně podobná štěstí. Člověk totiž k tomu, aby mohl přesahovat sám sebe, potřebuje důvod. Tím může být například odevzdání se nějaké věci či osobě – v ten moment se začíná realizovat nad rámec své vlastní osoby. Pokud ale danou věc či osobu ztratí z dohledu, přestává mít k sebezpřekonávání důvod. Zde vidíme stejný princip jako u štěstí, tedy že se uskutečňuje pouze jako vedlejší efekt naplnění smyslu. Přitom člověk je schopný a nadaný k tomu, aby sám sebe překračoval a zapomínal na sebe ve chvíli oddanosti jemu blízké osobě nebo věci. Problémem ale často bývá egoismus. Člověk žijící jen sám pro sebe se oddává cestě seberealizace. Tato cesta ale vede k pokřivení a duchovnímu odumření jedince. Správnou cestou je podřízení svého ega. Pokud se člověk ztratí v druhých, nalezne sám sebe. Toho samého jde dosáhnout i zamilováním se.

Lásku Frankl (1996) nazývá kouzlem, jímž člověk očarovává svět a vidí ho náhle lepším, jiným. Otevírá člověku oči a ten začíná vnímat zcela nové hodnoty. Zamilovaný dokáže vnímat svého milovaného jako nenahraditelného, nezastupitelného, nehledě na vykonanou práci či všemožné zásluhy. Chardin (2005, s. 43) vidí lásku jako *„dobrodružné dobývání. Jako samo universum se udržuje a rozvíjí jen stálým objevováním. Ve shodě se zákonem se tedy milují jen ti, které vašeň vede, jednoho skrze druhého, k vyššímu vlastnění své bytosti.“* Ohledně vášně Frankl (1996) také upozorňuje na sexualitu jako prostředek k dosažení určitého cíle, a sice rozkoše. Ta by měla být vždy pouze výrazem lásky mezi dvěma lidmi.

Přesuňme se nyní k Machovcovi (2012) a jeho pohledu na smysluplnost žití prostřednictvím dialogu. V minulé podkapitole, která pojednává o hledání smyslu života, jsme si charakterizovali dialog jakožto jednu z cest k nalezení smyslu. Dialog je však zároveň i cestou, skrze niž můžeme smysluplný život realizovat a uskutečňovat. Jelikož cílem této podkapitoly je právě snaha zjistit, jakým způsobem lze smysluplně žít, nastíníme si zde proces samotného naplnění onoho dialogu a možnosti jeho využití v našem životě.

Machovec (2012) uvádí, že dialog můžeme vést nejenom se svými blízkými, ale i s těmi, kteří nás již opustili. Podmínkou ovšem je, že naše já musí dostatečně pochopit existenci dané zesnulé osoby, musí být schopno za ni domýšlet reakce v nejrůznějších situacích. To je však

možné pouze tehdy, pokud jsme s dotyčným strávili nemalé množství času a byli jsme ochotní ho dostatečně poznat.

Dostáváme se k vrcholné formě dialogu – tzv. vnitřnímu dialogu neboli rozhovoru našeho já s naším lepším já, plným možností a cílů. Ten je možný díky tomu, že naše já není neměnná věc, ale v průběhu života se rozvíjí. *„Lidské individuum může i vědomě prožívat konflikt „já“ dneška se svým vlastním „zítkem“, může aktivně pomáhat svému dalšímu růstu, svému „sebepřemáhání“, „sebepřekonávání“.“* (Machovec, 2012, s. 103) Z definice můžeme pochopit myšlenku, že zušlechťovat naše já a žít smysluplně lze nejen skrze dialog s druhými lidmi, nýbrž i se sebou samým. Můžeme si ho představit jako dialog nás v tomto čase s naším já v budoucnu, které je pro nás jakýmsi ideálem, jehož bychom chtěli dosáhnout. Jenže Machovec nekončí tímto vnitřním dialogem a jde ještě mnohem dál. Pohleďme, kam až může náš vnitřní dialog s notnou dávkou snahy o sebepřekonání vést. *„Jestliže se v člověku rozvine vnitřní dialog a snaha o „růst“, o „sebepřekonávání“, o nacházení vyšších a vyšších forem mého „já“, pak už je smrt nejen tečkou, nejen něčím nejsoucím, nýbrž toto mé „nebytí“ se stává v mé myslí mou „skutečností“, realitou mého celkového životního osudu. Pak ovšem žiji nejen „dokud jsem“, jak by řekl Epikuros, nejen „před smrtí“ tedy „beze smrti“, ale žiji „se smrtí“, žiji se zážitkem této své smrti, mohu proto ve svých životních plánech a tužbách se svou smrtí „počítat“, podle toho i průběh života usměrňovat“.* (Machovec, 2012, s. 114-115) Můžeme tento dialog představit jako dialog se světem bez našeho já – dialog „já-nejá“. Pouze v něm pak dokážeme naše pravé já naléznout, neboť až při setkání se smrtí se nám zjeví vše důležité a existenciálně významné v našem životě. Z tohoto důvodu lze na tento dialog nahlížet jako na nejupřímnější a zcela čestný, protože v tu chvíli bereme své já s největší vážností. Ovšem díky tomu, že naše já je spojeno se světem, bereme s tou samou vážností i samotný svět a s ním i všechny lidi. Pomocí tohoto dialogu se dostaneme do stavu, kdy porozumíme i smyslu smrti. (Machovec, 2012) Nastínili jsme si zde poněkud složitou myšlenku nejvyššího smyslu, jakého může člověk dosáhnout. Vede k němu ale vcelku dlouhá cesta, kdy člověk nejprve skrze dialog s druhým dospěje do bodu, kdy bude schopen hovořit se sebou samým, aby se následně prostřednictvím sebepřekonání dostal až ke konci svého bytí v tomto světě. Pak je teprve schopen odhalit smysl celého svého života. Tento pohled bychom mohli do jisté míry porovnat s Franklovým (2007), který taktéž tvrdil, že smysl celého našeho života je možno nalézt až na jeho samotném konci.

1.4 Nenalezení smyslu života

V předchozích částech práce jsme si přiblížili pohled na smysl života, jeho hledání a smysluplné žití. To bývá doprovázeno kladnými emocemi. (Sobková & Tavel, 2010) Nyní se ovšem podíváme na problémy pramenící z jeho nenalezení.

V našem životě mohou v kontextu hledání životního smyslu nastat určité mezní situace, které lze rozdělit do tří kategorií. První z nich je situace ohrožení. Ta nastává v okamžiku, kdy se nám nedaří dosáhnout toho, v čem vidíme smysl. Může se jednat o vysněnou práci, školu, partnerský vztah aj. Další mezní situací je ztráta, při které můžeme přijít o někoho blízkého anebo v důsledku úrazu či onemocnění ztratíme možnost realizovat naše cíle a hodnoty. Poslední mezní situaci pak představuje zpochybnění. Zde nedochází k nemožnosti naplnění smyslu, ale ke zpochybnění jeho celkové platnosti. V tomto okamžiku opouštíme náš dosavadní smysl a snažíme se nalézt nový. Problém nastává, pokud se nám jej nedaří objevit. Takové momenty jsou v životě jedince klíčové, protože se může dostat do stavu žití beze smyslu. Jsme konfrontováni s se smrtí a konečností života. Může to zajít až k dobrovolnému odchodu z tohoto světa. (Poláková in Křivohlavý, 2006) Na konfrontaci se smrtí naráží i Yalom (2008), jenž ji ale vidí v každé osobní krizi. Ta kolikrát ani nemusí se smrtí nikterak souviset. Úzkost provázená tématem smrti je podle něj totiž základem jakékoli jiné úzkosti. Člověk si pak začíná klást otázky, jaký má život smysl a proč ho vůbec žijeme. Pramení to právě z rozporu při hledání smyslu života, kdy si jedinec vlastně ani není jistý, zda život smysl vůbec obsahuje.

Podle Grüna (2009) není člověk schopen si užívat té trochy života, jež se mu nabízí, pokud si prošel příliš velkým trápením spojeným s množstvím starostí. Osoba pak reaguje odporem k životu, omrzelostí a nevolí. „*Člověku prostě není dobře, vše ho přestává bavit, cítí se životem unaven, nic ho hlouběji nezajímá, nad vším mávne rukou a hledá v něčem zapomnění.*“ (Křivohlavý, 2006, s. 12) Balcar (2004) dodává, že k tomu člověk zažívá pocity prázdnoty a má všeobecně špatnou náladu. Přitom důvodem tohoto trápení nemusí být nutně jen velké strasti, nýbrž i život v určitém provizóriu, tedy dočasné situaci, s níž ovšem člověk není spokojen. Pokud je její konec v nedohlednu, dostávají se tyto pocity zrovna tak. (Tavel, 2004) Frankl (1994) tento stav nazývá existenčním vakuem, jež je zapříčiněno dlouhodobou frustrací. V tomto vakuu jedinec pociťuje nudu, emocionální chaos a apatii. Taktéž propadá depresi a pocitům nesmyslnosti života. (Halama, 2007) Mezi prostředky vymanění z tohoto stavu přitom často patří touha po moci, sex či peníze, které se kolikrát z prostředku stanou cílem. (Frankl, 1994) Ovšem Frankl je i zastáncem názoru, že „*neexistuje člověk, pro něhož by život neměl přichystaný smysluplný úkol. Neexistuje situace, v níž by nám život neprestal*

nabízet smysluplné možnosti.“ (in Křivohlavý, 1994, s. 48) Problémem v těchto situacích může být neschopnost člověka vidět tyto možnosti. Nejedná o nezáměr, ale o určitý zkreslený náhled na život. Längle (2002b) tento problém nazývá představou. Člověk si totiž vytvoří představu „skutečného“ života a není následně schopen prožívat život svobodně. Je touto představou natolik pohlcen, že nevidí jedinečnost každého okamžiku. Svoboda má ovšem i svou stinnou stránku. Pokud si ji totiž plně uvědomujeme, je možné, že se stejně tak dostaneme do úzkosti. Ta je často zaměňována s úzkostí ze ztráty smyslu života. (Yalom, 2006) Příčinou takové úzkosti je neschopnost volby jedince v dané situaci. Vidí velké množství možných rozhodnutí a neumí se pro jedno konkrétní rozhodnout. Představy nám ale také kladou podmínky na život. Ty jsou na jednu stranu důležité při uspokojování potřeb, jenže čím více jich je na nás kladeno, tím se stáváme slabšími, nemocnějšími a chudšími. (Längle, 2002b)

V otázce problematiky nenalezení smyslu se Längle (2002b) přiklání k názoru, že v případě absence smyslu bychom se v životě nemohli orientovat a vnímali ho tak jako prázdný. Zároveň ale dodává, že nalézt smysl není vše. Sám o sobě totiž naši existenci nevytváří. Podílí se na tom i další předpoklady. Prvním je možnost bytí, spojená s životní oporou a dostatečným prostorem k žití. Dalším jsou blízké vztahy k lidem či věcem, s nimiž souvisí i realizace našich přání. Třetím předpokladem je pak možnost být takový, jaký jsem. To znamená autentický, jedinečný a nezastupitelný. Längle dodává, že pokud smysl převládá nad těmito předpoklady, stává se spíše jakousi jejich kompenzací.

Lze tedy konstatovat, že ačkoli se pohledy na vymezení životního smyslu různí, stejně jako názory na způsob jeho hledání a dosažení, má smysl v životě člověka nezastupitelnou roli. Ať už se tedy rozhodneme přiklonit k názorům kteréhokoli z citovaných myslitelů, mělo by pro nás být nalezení a naplnění smyslu v našem životě klíčové.

2 Moderní společnost a smysl života

V této kapitole se zaměříme na problematiku smyslu lidské existence v kontextu moderní společnosti. Pokusíme se zde nastínit řadu problémů, které mohou být v této společnosti příčinou složitější cesty k nalezení životního smyslu.

Pod pojmem *moderní společnost* si můžeme představit lidské společenství, které prošlo určitou sérií radikálních změn a obrátů, jež započaly v 18. a 19. století rozvojem průmyslu a industrializace. Do popředí této společnosti se dostala věda a celková orientace lidí začala směřovat na zisk. Začal se také klást důraz na individualismus. (Linhart ed., 1996), (Keller, 2012) Celkově tedy vešel do popředí dění ve společnosti člověk usilující o sebeprosazení a získání hmotných statků.

2.1 Nástin problémů moderní společnosti ve vztahu ke smyslu života

Yalom (2006) shledává život v industriálním světě obtížným z toho důvodu, že člověk žije bez náboženství a kontaktu s přírodou. Mluví také o postupné změně uspokojování základních potřeb. Zatímco dříve se lidé museli starat o holé přežití a nad smyslem života neměli moc času se zamýšlet, dnes naopak otázky přežití řešit většinou nemusíme. Problém nastává, pokud nám naše práce onen smysl nepřináší – jsme pak nuceni se zamyslet, co dělat jinak a kde jinde smysl hledat. Snažíme se tak vyhnout existenciální úzkosti a dojít ke spokojenosti a naplnění. S tím dle Längleho (2002a) i Frankla (1998) souvisí velká ztráta instinktů a tradic v dnešní době. Díky tomu člověk neví, co musí udělat a co by dělat měl. Zůstává tak odkázán na sebe, své vnímání, cítění, na svá rozhodnutí a s nimi spojenou odpovědnost. Býváme přitom často vystaveni vysokým požadavkům, se kterými si kolikrát nevíme rady. To může vést až k osobnímu přetížení, při němž už nadále nechceme nést tíhu našich rozhodnutí, svobody s nimi spojené a přijímat za vše odpovědnost. Častým východiskem pak bývá přesunutí těchto problémů na větší skupinu lidí nebo celou společnost. Výsledkem toho může být až konformismus. Ten se v životě projevuje tak, že odmítáme nést odpovědnost za naše činy, ztrácíme vlastní vůli a stáváme se součástí davu. Dalším stupněm je pak totalitarismus, při kterém ztrácí jedinec zcela svou vůli a činí pouze to, co po něm chtějí druzí. Svůj postoj si přitom ospravedlňuje nemožností změny kvůli (domnělému) nátlaku společnosti. K tomuto názoru se přidává i Machovec (2012) a tvrdí, že člověk může snadno splynout s proudem společnosti. „*Ne náhodou si právě v této době rozmachu a moci institucí lidské individuum uvědomuje začasť – více než kdy doposud – svou „osamělost“.* Neboť i v zástupu může být člověk osamocen, „nástrojem“ někoho druhého, článek v řetězu, může jen „vyplňovat

místo“ a být jeden z mnoha „bez sebe“, bez vyhranění svého „já“.“ (Machovec, 2012, s. 84)
Můžeme si všimnout, že být ve společnosti lidí ještě není záruka komunikace, otevřenosti a dialogu mezi lidmi. Nezáleží totiž jen na tom být ve společnosti či nějaké instituci, ale na tom, jaký v ní má jedinec osobní místo. Zda se mu dostává vnitřní odezvy a může se dále rozvíjet.

Dostáváme se k institucím, jakožto příležitosti pro kontakt lidí. Přičemž instituce jsou často právě překážkou v lidské komunikaci a s ní spojeném růstu člověka. Vše, co kdy vzniklo, vzniklo z určitého důvodu a za nějakým účelem, zkrátka plnit určitou funkci. Potíž ovšem je, že se řada institucí, hnutí, organizací apod. často i po naplnění jejich účelu snaží přetrvat v našem světě i nadále. Paradox úřadu tedy často spočívá v jeho snaze zachovat svou existenci. Úřad proto svou funkci na jednu stranu plní, na druhou ovšem ne. Kdyby ji totiž splnil, neměl by dále důvod existovat. Proto stále tíhne k tomu mít určité množství nedodělaných úkolů, aby ho nikdo nemohl nařknout z nepotřebnosti jeho existence. To samo o sobě ještě není nutně problém týkající se člověka. Ale to pouze do té doby, dokud jeho existence nesplyne taktéž s jeho funkčností. Potom totiž s danou osobou nelze navázat smysluplný dialog, jelikož by při něm mohla přijít na to, že její existence je s danou institucí spjata skrze funkčnost. Kdyby tak odhalila paradox funkčnosti té jisté instituce, odhalila by tak zároveň problém vlastní existence. Toto je jedna z překážek navázání dialogu v moderní společnosti. Člověk má ale vnitřní potřebu růst a sebepřekonávat se, jenž se nutně staví do opozice potřeby instituce. Tou je právě potřeba uzavření a zachování vlastní existence. Cílem by mělo být zmizení úřadů takového typu, což by mělo za následek zlidštění jak společnosti, tak i dialogu mezi lidmi.

S určitým odcizením komunikace mezi lidmi souvisí také rozvoj komunikačních prostředků, kdy člověk upřednostňuje kontakt s druhým právě skrze ně. Mají na jednu stranu výhodu v možnostech komunikace s další osobou, ale na druhou stranu podporují odcizení lidí. Nemohou totiž poskytnout stejnou formu komunikace jako osobní setkání. S problémem v komunikaci lidí moderního světa do velké míry souvisí i hierarchizace společnosti. Jedná se o jednu z nejvlivnějších překážek při rozvíjení dialogu mezi lidmi. Hierarchické vztahy existují ve všech možných sférách společnosti – ve vědě, v umění, církvi, politice aj. Problémem je pozice moci při snaze o navázání dialogu. Ten sice lze navázat s člověkem, jehož názory si odporují s těmi našimi, ovšem stěží ho můžeme navázat s osobou mocensky nad námi postavenou. Je to právě z důvodu uplatňování vnějších možností užití moci při dialogu. Nemůžeme se pak sobě navzájem plně otevřít. (Machovec, 2012)

„V 18. století to ještě neexistovalo (v tomto „století rozumu“ si všichni rozumní lidé vzájemně dosud plně rozuměli), v 19. století to započalo, ale během 20. století se lavinovitě rozšířilo a zachvátilo statisíce a miliony lidí: ona pradávna dělba práce, jak vznikla už ve starověku, se ve 20. století rozšířila na tolik nerozumitějších specializací, že ne jeden „odborník“ už nerozumí, a ani nemůže rozumět jinému; nemůže mnohdy nahlédnout na postavení a roli své vlastní specializace v rámci celku.“ (Machovec, 2012, s. 9-10) Od institucí se dostáváme k problému, který s nimi do jisté míry souvisí. Jedná se o specializaci pracovní činnosti lidí ve společnosti. Takovýto svět Machovec (2012) přirovnává k mraveništi, které sice roste a je čilé, ale nemá žádné ponětí o situaci v jiných mraveništích. Dodává také, že pokud by pokrok lidstva směřoval i nadále stejným směrem, dostali bychom se do bodu, kdy bychom sice věděli vše, avšak pouze prostřednictvím specializace, nicméně samotný jedinec by vlastně nevěděl nic a ocitl by se na stejné pozici jako na počátku dějin civilizace.

S touto specializací souvisí i zaměření moderní společnosti na výkon jedince. V moderním světě totiž záleží především na naší výkonnosti. Často se spíše ptáme na povolání člověka, na jeho plat, ale ne už tolik na to, kým vskutku je. Záleží nám spíše na naší pracovní aktivitě a pozici. Tato „posedlost“ výkonem vznikla dle Künga (2000) v zemích západní Evropy a severní Ameriky jako jakýsi nechtěný důsledek kalvinistického učení. To vidělo práci jako prostředek pro naplnění lásky k bližnímu a jako cestu ke spáse – příčinou jsou tedy paradoxně náboženské motivy, ne osvícenské. Společnost se tedy zaměřila na pracovní úspěch, ekonomický pokrok a neúnavnou práci. Spolu s honbou za ziskem a tržní ekonomikou jsme pak dospěli až do stavu, kdy se všestranná zdatnost stala jakousi ctností, úspěch cílem, způsob myšlení je orientovaný na užitečnost a výkon se stává zákonem v této společnosti. V ní má člověk hlavní roli v zaměstnání a vedlejší role v osobním životě. „A tak se nyní člověk pokouší v dynamicky se rozvíjejícím světě a společnosti realizovat sám na sebe: na rozdíl od dřívějšího statického světa spočívá lidská seberealizace, o kterou přece musí člověku v každém případě jít, ve vlastním výkonu. Něčím je jenom ten, kdo něco vytváří. A co může být o člověku řečeno horšího, než že nic nevytváří? Práce, kariéra, vydělávání peněz – co může být důležitějšího? (Küng, 2000, s. 225) Problémem v takové společnosti je obhájit si svou vlastní existenci. Zaměstnání spolu se zdatností určují člověku sociální status, ekonomické hodnoty jsou na nejvyšších místech v žebříčku hodnot, a právě orientace na výkon spolu s blahobytem dokáže vést společnost vzhůru bez ohledu na otázku chudoby. Naneštěstí tohle výkonnostní smýšlení představuje velkou hrozbu pro lidskost člověka. Jednak z toho důvodu, že osoba ztrácí náhled na širší smysl života a vyšší hodnoty, taktéž se ale ztrácí v anonymních organizacích, silách

a technikách toho systému. Protože čím více jde kupředu pokrok, tím vyšší tempo musí vynaložit i sám člověk, aby s ním udržel krok. Důsledkem je pak ještě větší nasazení a píle znemožňující lidem zamyšlení se nad sebou samým a objevení cesty k sobě. Osoba se cítí také více spoutaná, jelikož je po ní vyžadována vyšší míra disciplíny, stejně jako i narůstající odpovědnost, jež drží jedince v myšlenkách na úkol. Dalším problémem, který s tímto rovněž souvisí, je pak ztráta autentičnosti, samostatnosti a iniciativy člověka, jelikož má čím dál méně času pro sebe a svůj rozvoj. Je tak nutně konfrontován s pocity pochybností ohledně současného systému – zda je tu ku prospěchu jeho jakožto jedince, nebo je zde naopak jedinec pro systém. Stává se z toho jakýsi smrtící kruh, který žene výkon člověka na hranici závislosti. O té si pak myslí, že ji unikne novým výkonem, ovšem dostává se tak pouze do stále se opakující a nikam nevedoucí smyčky. Přichází o svobodu. Musí se neustále obhajovat před svým okolím, dokonce i před sebou samým. Paradoxem bohužel je, že jediná obhajoba v tomto systému je opět zase výkon. Jen díky němu má člověk svoje místo ve společnosti, uznání a může se stát někým. Dochází k identifikaci sebe sama skrze výkon. To je ale špatně, člověk nemůže nalézt smysl svého života skrze dosahování výkonu nastaveného společností. Pokud se tak snaží činit, pouze svůj život promarňuje. (Küng, 2000) S tímto pohledem na práci se do jisté míry ztotožňuje i Yalom (2006), který vnímá práci jako většinou hodnoty prostou věc, která zákonitě nemůže člověku přinášet smysl.

Totožný názor má i Machovec (2012). Ten vidí takovouto práci stejně nesmyslnou, jako vidí nesmyslný i volný čas. Navazuje přitom na Küngův názor, že člověk se většinou ani v pracovním volnu nedostane k hlubšímu zamyšlení nad sebou samým. Je totiž rozptylován stále větším množstvím lákavých věcí na trhu. S tím souvisí i určité pohodlí jedince s tím spojené. Z hlediska začlenění se do společnosti je pro něj výhodnější ustrnout na nějaké slušné pozici, jež mu v daný okamžik přináší určitou míru spokojenosti. Ovšem aby se v takové situaci dokázal udržet, potřebuje neustále nové vnější podněty pro své rozptýlení. „*Miliony „průměrných lidí“ lidí propadly divnému stylu života, v němž nejvyšší hodnotou je „bavit se.“ (což je vcelku jen jiný projev toho, že lidský život žádný smysl nemá).*“ (Machovec, 2012, s. 9) Kdyby však osoba neměla dostatek podnětů, dostala by prostor pro zamyšlení se sama nad sebou, což by nebylo nijak příjemné – došla by totiž k závěru, že ani vnější podněty ani pohodlí jí smysl života přinést nemohou. „*Proto také moderní člověk neustále hledá jisté vnější popudy, snaží se – ač si na to stěžuje – jít ze zábavy do zábavy, z akce do akce, neustále potřebuje i určité vnější podněty. Ani v přírodě již nechce být bez tranzistoru, aby se nemusel zamyslet nad tím, co by jej „vyvedlo z míry“.* totiž nad sebou samým.“ (Machovec, 2012, s. 104) Tímto směrem

ale cesta nevede, protože pokud je člověk ponořen do světa věcí, které mu nemohou zákonitě vnést do života smysluplnost, dříve nebo později se u něj dostaví pocit prázdnoty. Jestliže se ho ale bude snažit utěšit opět dalším, ještě silnějším podnětem z vnějšího světa, dostane se do bludného kruhu. Pokud by se však rozhodl z tohoto kruhu vystoupit, nebude to snadná cesta. Moderní mysl zvyklá na neustálé přijímání nových podnětů z okolí, které jsou čím dál barvitější a pro nás dráždivější, bude zprvu považovat život bez nich za nudný a stereotypní. Dokonce to může dospět až k jejímu útlumu a ustrnutí jedince. Podaří-li se však tento stav člověku překonat, dojde k tomu nejcennějšímu ve vesmíru, a sice vnitřnímu dialogu. Žít totiž bez něj vlastně znamená žít sám bez sebe. (Machovec, 2012)

S honbou člověka za výkonem nutně souvisí i jeho zaměření na zisk, neboť právě peníze jsou dnes jakýmsi měřítkem k posouzení vlastní úspěšnosti. Mohli bychom je nazvat až naším fetišem. „*Fetišismus je tedy souhrn myšlení, cítění a chování lidského jedince, v němž hrají centrální – ba přímo kultickou – roli některé jednotlivé věci.*“ (Machovec, 2012, s. 47) Přitom fetišismus vidí Machovec (2012) jako jeden z důsledků dělby práce. Souvisí s produkcí výrobku, a především s jeho následnou směnou za jiný. Tím se onen výrobek stal zbožím. Později do toho vstoupily peníze, aby daly jednotlivým věcem hodnotu. Ovšem podíváme-li si na ně z biologického hlediska, nejsou pro člověka nikterak nutné. Problém, který se s nimi objevil, je právě jejich proměna ve fetiš. Staly se pro nás jakýmsi novým „bohem“. Člověk často podlehe myšlence, že si díky nim lze obstarat vše, co ve světě existuje, dokonce i lásku. Ovšem otázkou zůstává, dá-li se ještě mluvit o lásce, znehodnotíme-li ji skrze peníze. Jedná se, alespoň z biologického hlediska, o slepou uličku evoluce, jelikož upínat se na něco nepřirozeného je zbytečné a svádí nás to pryč z cesty za poznáním smysluplného života. Ovšem abychom nezůstali pouze u peněz, i již dříve zmiňovaný hon z akce do akce, za vnějšími podněty, nebo i jakákoli umělecká či vědecká činnost se může stát fetišem. Nastane tomu malou změnou našeho přístupu, a sice, že „*ta činnost, kterou člověk z celého bohatství své svobody dělat může, se mění v činnost, kterou dotyčný dělat musí. Tím se ze svobodné lidské bytosti mění v otroka: otrokářem tu však není nějaký starořímský boháč, ale např. automobil či ona „činnost“, nutná k jeho řízení.*“ (Machovec, 2012, s. 50) Vidíme zde proměnu dobrovolné činnosti jedince v závislost, která ho bude nadále nutit ke konání. Přitom podíváme-li se na fetišizaci z pohledu smyslu života, dojdeme k závěru, že ohrožuje jeho hledání. Dokonce i může představovat jeho klamný nález. (Machovec, 2012)

S honbou za materiálními statky soudobý člověk často zapomíná pomýšlet na konečnost života. To se negativně projevuje i v jeho vztahu k přírodě a životnímu prostředí obecně, jelikož

se zde svými zásahy dopouští často nezvratných změn, na jejichž budoucí následky sám ani nedohlédne. Devastace přírody totiž mnohdy není tolik patrná a člověk jí proto nevěnuje dostatek pozornosti. Souvisí s tím i to, že chránit životní prostředí znamená učinit určitou oběť, kterou ale lidé nejsou ochotni podstoupit. Ti se naopak snaží dosahovat vyšších zisků, kolikrát právě na úkor přírody. Možným východiskem by bylo přivést člověka na myšlenku, že při záchraně naší planety sám zbohatne a zajistí si více bezstarostný život v budoucnosti. V moderním světě hraje také významnou roli věda. Velkým omylem s ní spojeným je názor, že cokoli, co věda vyvine či objeví, musí dát lidstvu k dispozici. Aplikujeme-li tuto myšlenku na nynější společnost orientovanou na zisk, mohli bychom tvrdit, že cokoli, co je objeveno a lze vyrobit, musí být vyrobeno. (Machovec, 2012) To je velký omyl konzumu, ve kterém se nacházíme. Protože čím více toho vyrobíme, tím více poškozujeme a zahlcujeme životní prostředí. Zároveň je zapotřebí stále většího výkonu, ten zase přímo ovlivňuje pracovní nároky na lidstvo. Jedno souvisí s druhým a jestliže se lidé mají z toho bludného kruhu vymanit, je potřeba určitá změna v myšlení a nazírání na svět.

S myšlenkou přehlížení konečnosti života na této zemi souvisí i další z problémů moderní společnosti, kterým je kritický pohled na smrt a neschopnost přijmout ji jako přirozenou součást našeho bytí. Machovec (2012) smrt vidí jako jedinou absolutně jistou věc v našem životě. Jenomže člověk ponořený a ztracený v materiálních věcech vnímá smrt jen jako tečku za existencí. Redukuje svoje já na pouhé užívání si a vlastnění věcí. Často se přitom chová, jako by smrt ani neexistovala. Je schopen si nechat namlouvat, jak je vlastně zdravý, i kdyby měl hodinu před smrtí. Jaký jsme žili náš život, taková bude i smrt. Můžeme na to nahlížet i obráceně, a sice jaká bude naše smrt, takový byl i život. Pokud totiž ignorujeme a odmítáme smrt jako tu největší jistotu v naší existenci, ukazuje to, že především nedovedeme brát život vážně. Nejde jen o to, kolik let budeme žít, ale spíše o to, čím tyto roky vyplníme. Postupným prodlužováním života dochází i k rozplétání hodnot, které dávají naší existenci smysl. Osobnost z života odchází buď kvůli naplnění jejího údělu, nebo z důvodu toho, že taková, jaká byla vytvořena, již nemůže v novém světě dále tvořit hodnoty, a naopak brzdí dílo svých dětí. Svět se postupně mění, stejně jako hodnoty v něm. Pokud jsme naplnili naše bytí prací a komunikací s lidmi, neodcházíme ze stejného světa, do jakého jsme se narodili. (Machovec, 2012)

2.2 Možná východiska z problémů moderní společnosti

Výše jsme poukázali na určité problémy moderní společnosti, které mají na člověka velký dopad a ovlivňují jeho nazírání jak na svět, tak i na smysluplnost života. Nyní se pokusíme nastínit některá možná řešení těchto problémů.

Küng (2000) vidí určité východisko v oproštění se od vědy, jako určité víry, či garance pokroku lidstva. Nejedná se o její zavržení, nýbrž se spíše jedná o nový pohled na společnost. Ta by se měla začít orientovat více na lidštější způsob práce, sbližování se s přírodou, uspokojování nehmotných potřeb v našem životě, skrze které jsme v něm schopni najít smysluplnost, a v neposlední řadě také orientace na sociální vazby mezi jedinci. Celkově to znamená odvrátit se od zaměření na peníze jakožto nejvyšší hodnotu a cíl ve společnosti.

Další alternativou je rozvoj dialogu mezi lidmi. Ten se v moderní době vyskytuje v tom, co navazuje na tradice. Jako příklad si můžeme uvést milenecký vztah a lásku nebo komunitu uzavřených sekt. Tímto dialogem dochází u jedince k nalezení právě těch nehmotných hodnot a je schopen vnitřně růst. Pokud by lidstvo bylo více nakloněno dialogu, rázem by problémy spojené s moderní společností bylo možné řešit. Lidé by byli schopni je vidět v širších souvislostech a dohodnout se na jejich odstranění. Pro realizaci tohoto dialogu je nezbytné postupné zlepšování vztahů mezi jednotlivci, zejména v oblastech přátelství, lásky a spolupráce. Je potřeba přejít od života lidí vedle sebe k životu lidí spolu, k vzájemnému otevření lidských srdcí. (Machovec, 2012)

Zatímco v předchozí podkapitole jsme se pokusili podat náhled na některé z problémů v moderní společnosti, jež souvisejí s otázkou smyslu života a jeho nalezení, zde se snažíme představit možné způsoby, jak se z oněch problémů vymanit a vydat se na smysluplnou cestu životem. Je potřeba si uvědomit, jak málo v životě závisí na toliko obyčejné věci, jako jsou peníze, nebo chcete-li zisk, a naopak si uvědomit hodnoty spojené s lidským životem. Rozvíjení společnosti, v jejímž popředí bude apel na komunikaci, přátelství a úctu mezi lidmi, je dozajista jednou z možných cest právě k jejímu polidštění.

3 Křesťanství a smysl života

Nahlédli jsme již na smysl života nejen v obecném měřítku, ale i ve vztahu k moderní společnosti. V této kapitole se podíváme na otázku náboženské víry a jejího významu v lidském životě, konkrétněji pak na víru křesťanskou, přičemž se zaměříme na otázku smyslu života z pohledu právě tohoto náboženství. Poslední podkapitola se pokusí srovnat hodnoty a postoje týkající se problematiky smyslu života v moderní společnosti s těmi vycházejícími z křesťanského učení a nalézt shody, rozdíly i možná východiska, jak by se oba tábory mohly svými myšlenkami vzájemně inspirovat.

3.1 Člověk a náboženství

Z hlediska zaměření této práce se nejprve podíváme na potřebu vzniku náboženství obecně a jeho význam pro smysluplnost lidského bytí.

Machovec (2012) mluví o procesu postupného propracovávání se člověka k bohu. Nejdříve o něm žádné představy neměl a soustředil se pouze na svoje vlastní přežití, staral se tak o potravu a svoji ochranu. Později – například při setkání s kameny spadnými z oblohy – se u něj začaly objevovat pocity tajemna. Při snaze uchopit tyto pocity se člověk postupně dostal až k jejich přímému pojmenování a konkretizaci do podoby tehdejších bohů. Bylo velmi běžné polyteistické pojetí, tedy víra ve více různých bohů. Ti začali být lidmi antropomorfizováni, přikládali se jim lidské vlastnosti jako vztek, žárlivost aj. Časem se v lidském společenství postupně přešlo od polyteismu k monoteismu, ovšem ani zde se lidé nevyhnuli antropomorfizaci. Bůh byl navíc často označován superlativy jako všemocný, nekonečně dokonalý, všudypřítomný aj. Avšak podstata toho, proč si člověk vytvořil boha (či hned několik), tkví v tom, že potřeboval nějakého ideálního protipólu vůči sobě. Míval totiž často protichůdné myšlenky či zkušenosti a vyskytla se u něj potřeba existence jakéhosi nejvyššího garanta, který by rozsoudil, co je správné. Potřeba vzhlížet k ideje neselhávajícího rozumu. Jelikož lidé začali žít ve společenstvích, objevila se také potřeba boha jako nejvyššího soudce v situacích protispolečenského jednání – zločiny, delikty. Bůh také představoval garanta vítězství dobra nad zlem, což člověku pomáhalo rozlišovat dobré věci a skutky od těch špatných. V neposlední řadě měl také dohlížet na smysluplný život lidí. Lze tedy říci, že bůh „vznikl“ v důsledku zkušeností člověka s mezilidskými vztahy a s vlastním vědomím. Velký význam mělo i to, že si člověk mohl rozjasňovat sám sebe právě skrze úvahy o bohu. Dosáhl tak vlastně vnitřního dialogu. Domníval se sice, že mluví s bohem, jednalo se však o komunikaci s jeho ideálním já. Připravoval si ráj v nebi, ale přitom právě skrze vnitřní dialog

dokázal čelit potížím na zemi. Nedostal se do stavu, kdy by se utápěl ve vnějších věcech, ale naopak se soustředil na boha a skrze modlitbu získal vnitřní klid.

3.2 Smysl života z pohledu křesťanství

Jedním z tradičních náboženství, které vznikly právě z výše uvedených důvodů, je i křesťanství. Jedná se o monoteistické náboženství – věří v jediného křesťanského Boha. Zároveň je také náboženstvím univerzálním, tedy vztahujícím se ke každému člověku jako jednotlivé osobě, historicky podloženým a misijním neboli šířícím dále svoji víru. Základním písmem křesťanství je Bible, složená ze Starého a Nového zákona. Křesťanství se zaměřuje na následování učení svého mesiáše, tedy Ježíše Krista. (Kratochvíl, 1994)

Chceme-li se zabývat smyslem života ve vztahu k náboženství, je nezbytné na něj názírat ze dvou různých hledisek – rozlišujeme pak smysl osobní a smysl ontologický. Zatímco osobní smysl zahrnuje naše vlastní aktivity, činnosti a hodnoty, jež se snažíme každý den naplňovat, ontologickým smyslem rozumíme hodnotový systém dívající se na náš celkový život a snažící se zároveň o objasnění otázek týkajících se konečnosti člověka a věcí ve světě. Tyto dvě kategorie pojetí smyslu se navzájem prolínají. Pohlédneme-li na přístup ke smyslu života u věřících, shledáme ho ve většině případů pozitivním. Náboženství hraje v jejich životě podstatnou roli, oni jsou něm vnitřně přesvědčeni, nestydí se za něj, ba naopak jsou ochotni si stát za pravdivostí jeho hlásání. V rámci něhož se aktivně věnují činnostem s ním spjatým, ať už společným, jako například mši, či individuálním, kam spadá modlitba. V jejich společenství dochází ke vzájemné podpoře. (Halama, 2007)

Zaměříme-li se přímo na křesťanství, k podobným názorům jako Machovec dochází i Feuerbach (in Küng, 2006). Podle něj se člověk, jenž věří v Boha, oddělil sám od sebe kvůli tomu, aby měl možnost nahlédnout na svou podstatu, kterou si právě prostřednictvím Boha promítl do nebe a začal ji uctívat. Z čehož vlastně vyplývá, že Bůh je jakousi naší projekcí, podstatou nás samotných. Vědomím Boha si člověk uvědomuje sám sebe, ovšem teprve jeho poznáním dojde k poznání sebe sama. „*Člověk je Bohem člověka! Bůh je lidským protějškem, kterého si člověk předestřel před sebe a kterého se obává. Člověk je velký projektor, Bůh je velká projekce.*“ (Küng, 2006, s. 43) Mluví-li člověk o životě v nebi, jedná se vlastně o jeho sen. Sní totiž, že on sám se stane svobodnou a absolutní bytostí zbavenou všech pozemských omezení. Pomocí představy Boha si totiž promítá to, čím by chtěl jednou být. Tyto představy vnímá tak, jako by už existovaly, a vkládá je do nebe. Skrze tuto myšlenku se tak dostáváme až k věčnému životu neboli nesmrtelnosti člověka. Ta se projevuje právě skrze víru v Boha,

protože jediné poté nahlížíme na lidi jako na bytosti zbavené všech omezení, a tedy vlastně nesmrtelné. Život odehrávající se na onom světě je vlastně určitá známá myšlenka projevená ve skutečnosti. Jedná se o vědomé splnění určitého přání či touhy a odstranění zábran, jež omezují myšlenky v našem světě. Feuerbach (in Küng, 2006) poukazuje i na myšlenku známého rakouského lékaře a psychologa Sigmunda Freuda, že náboženské představy jsou vlastně nejsilnější, nejstarší a nejnaléhavější přání lidí promítnuté skrze iluze. Dostáváme se k pohledu na člověka jako na bytost, která stojí nejen v popředí náboženství, ale také na jeho začátku a konci. Feuerbach v tomto pohledu zachází ještě dále, a sice tvrzením, že vlastně celé tajemství teologie tkví v antropologii. Jinými slovy – učení o Bohu je vlastně svým způsobem učení o člověku. Z toho tedy vyplývá, že vynecháme-li prostředníka, jenž tkví v Bohu, dojdeme sami k sobě. Jedním z možných cílů by tedy mohl být přechod od lásky k Bohu k lásce k člověku. Přestat se soustředit na poznávání onoho světa a více se zaměřit na poznání toho našeho, ve kterém žijeme. (Feuerbach in Küng, 2006)

K silným stránkám křesťanství jakožto náboženství patří také fakt, že má svoji jasnou historickou postavu, skrze kterou detailně vysvětluje a odůvodňuje životní styl, cestu a postoje. (Küng, 2000) Křesťanem by se pak dal nazvat člověk, který se snaží „hrát Krista“. Je jakýmsi hercem, jehož úkolem je co nejvěrnější napodobení tohoto mesiáše. Musí přitom potlačit sám sebe a projít vnitřní proměnou. Rozdíl mezi křesťanem a hercem je však v čase, po který se nachází v roli. Zatímco se herec, jakmile odejde z jeviště, stává zase původním jedincem, křesťan zůstává ve své roli po celý život. Nejedná se tedy pouze o chvilkovou, pomíjející hru sloužící k pobavení, ale o život v neustálé blízkosti Krista, o život s ním v sobě samotném. (Pecka, 1933)

Podle Ratzingera (1991) jsou křesťané lidé, kteří poznávají smysl světa prostřednictvím víry, ve které se setkávají s Ježíšem. Smysl světa je přitom podle nich daný a jejich úkolem je ho pouze přijmout. Tento smysl je považován za pevný základ, jež dokáže stát bez jakékoli opory – je jím Bůh. Člověk, který následuje učení Krista, si od něj v životě nechává poradit v zásadních oblastech jednání. Avšak ani při jeho následování se nikterak nezříká odpovědnosti za své životní zásady a jednání, předpokládá ovšem, že pokud bude naslouchat Kristu, vydá se správnou cestou. Následovat v tomto smyslu neznamená bezmyšlenkovité papouškování podobné ovčímu stádu, nýbrž spíše podle Ježíšových pokynů jít svojí vlastní cestou – tu má každý člověk jinou a jedinečnou. Pokud se jedinec rozhodne vydat se po této cestě a nechá se usměrnit Kristem jako jakýmsi představitelem životního názoru a praxe, dojde u něj nakonec k jeho celkové proměně. (Küng, 2006)

Téměř každý z nás chce být ve svém životě šťastný. Je jedno, jestli toto štěstí hledáme ve věcech, lidech či místech, ale všichni usilujeme o totéž. Podle Tavela (2007) tato touha pochází od Boha. O štěstí mluví i sv. Augustin ve svých Vyznáních o člověku. Tvrdí, že nejenom on sám, ale i všichni ostatní lidé chtějí být ve svém životě šťastní. Člověku se však může kolikrát zdát, že ne všechny příkazy od Boha směřují k blaženosti. Je tomu proto, že Bůh nás vede k celkově šťastnému životu, a ne ke šťastnému okamžiku. Z toho vyplývá, že ne vše, co by nám v danou chvíli přineslo pocit blaženosti, by nás učinilo šťastnými. To samé platí ohledně utrpení, jenž nám sice v daném okamžiku působí značné nepohodlí, ale s odstupem času nás naopak činí šťastnějšími. Se stejným názorem se setkáváme i u Frankla (Frankl, Lapide, 2011), který vidí cestu nejen navzdory utrpení, ale hlavně skrze něj, jako nejlepší prostředek pro dosažení smyslu v životě člověka. Lapide (Frankl, Lapide, 2011) mu v tom dává částečně za pravdu, neboť říká, že nejen křesťanství, ale také židovství jsou zrozena z utrpení a selhání, prostřednictvím čehož se naučily naději.

Představíme si nyní několik tezí, které se podle Tavela (2007) vztahují ke smyslu života z pohledu křesťanství:

- Jednou z nejvýznamnějších životních hodnot a zároveň i možné pojetí smyslu života v křesťanství je přijetí a projevování lásky. Pecka (1933) o ní tvrdí, právě prostřednictvím náboženství můžeme poznávat a milovat Boha. A víra je forma lásky. „*Všechno snáší, věří do konce, doufá, stále pomáhá. Nikdy se neomezuje jenom na materiální pomoc. Uzdravující síla lásky je velká, otvírá nás jiným lidem. Nikdo nenachází lásku a smysl života sám... Nikdy není ztracené to, co je zrozeno z lásky. Tam, kde je láska, je stále někdo darující a někdo obdarovaný. Víra, naděje a láska jsou nositelkami životního smyslu, radosti a síly. Každý, kdo lásku s vděčností přijímá a uskutečňuje ji, se blíží k poznání a nalezení smyslu svého života.*“ (Tavel, 2007, s. 178) Lapide (Frankl, Lapide, 2011) rovněž vyzdvihuje význam lásky v křesťanství. Podle něj Bůh stvořil svět právě proto, že nechtěl být sám. Jedině láska totiž k sobě potřebuje druhého – někoho jiného, avšak stejné podstaty. Z tohoto důvodu tedy můžeme na lásku nahlížet jako na něco původně božského. Milovat znamená napodobovat Boha. Právě skrze lásku je možný dialog a s tím související růst a dozrávání jedince, pomůže mu to tak stát se sám sebou. K tomuto názoru se ve stejné publikaci přidává i Frankl (Frankl, Lapide, 2011), kdy vidí člověka jako osobu duchovní. Pouze však do té míry, do jaké se neorientuje pouze sám na sebe, nýbrž na někoho či něco ve světě, co ho překračuje. Podstatu bytí člověka shledává v nasměrování se právě na další bytí, tedy na jinou osobu.

- V další tezi mluví o nezbytnosti nehledat smysl v jednotlivých situacích, ve kterých se hned nevyskytuje v hotové formě, nýbrž přijmout fakt, že je odhalován průběžně v procesu života. Abychom byli schopni smysl odhalit, je potřeba pokory a otevřenosti. Zároveň také musíme být schopni přijímat pravdu a doceňovat nejen sami sebe, ale i ostatní. K tomu má člověk v životě určité predispozice, jež se na odkrývání smyslu rovněž podílejí. Může se jednat o prostředí, ve kterém žijeme, zabezpečení naší existence atd.

- Jakožto třetí tezi uvádí Tavel podmínku, že smysl v našem životě se musíme naučit nejen přijímat, ale také se aktivně podílet na jeho utváření. Předpokladem pro přijetí našeho života je láska, jež nás musí obklopotvat. Pokud se nám povede život prostřednictvím ní přijmout, zapříčiní to jeho rozvoj a s tím i spojený rozvoj nás samotných. Navíc pak budeme schopni nalézt v životě smysl. Pro jeho nalezení je ale taktéž důležité dívat se na konkrétní situaci tak, abychom byli schopni vidět její pravou podstatu – teprve pak lze odhalit pravý smysl.

- Na to navazuje i teze další, jež se týká přijetí skutečnosti takové, jaká je, a následné snahy o její zlepšení. Tím se člověk dostává blíže k poznání a naplnění smyslu svého života. Nestačí totiž skutečnost pouze vidět v pravém světle, ale je zapotřebí ji rovněž zdokonalovat prostřednictvím konání dobra. Tím se z ní vytrácí zlo a svět spolu s lidmi se přibližuje k Bohu, protože pouze konáním shodným s Jeho úmyslem je možné toho dosáhnout. Toto je jeden z bytostných závazků naší existence.

- Následující teze se týká pohledu na smysl jakožto zahrnující náš celý život. Není tedy pouze jakýmsi cílem, ale spíše cestou. Důležité pro jeho uskutečnění je jednak zaměření na naši přítomnost a budoucnost a jednak rozvoj vnitřních hodnot. Mezi ty patří například láska, pravda, svoboda, pokora, dobrota aj. Tyto hodnoty pomáhají člověku utřídit si své potřeby do určité hierarchie a je díky nim schopen vnitřního růstu, což může vést až k nalezení hodnoty a smyslu života.

- Šestá teze hovoří o proměně smyslu života v různých obdobích naší existence. Tím, jak stárneme, se mění nejen naše fyzické a psychické já, ale také náš pohled na smysl našeho života. Důležité je, abychom úměrně s věkem rozvíjeli i tento pohled.

- V další tezi Tavel tvrdí, že pokud život člověka nepřesahuje hranice smrti, postrádá takovýto život smysl. Život nabývá hlubokého až obsahu tehdy, žije-li ho jedinec podle učení Krista. Konáme-li dle jeho učení, žije on v nás. Pokud tedy dostatečně věříme a pevně víme, že jsme činili a mysleli podle jeho přikázání, dosáhneme své dokonalosti v nebi a budeme žít věčně.

- Další teze přináší myšlenku, že nalézt smysl života nemůže člověk sám. Lidé jsou totiž bytosti přirozeně společenské a navzájem jeden druhého potřebují. Měli by proto umět si vzájemně naslouchat, porozumět druhému a komunikovat s ním. Jedinec by neměl být zavřený jen sám do sebe, ale naopak překonávat bariéry a otevírat se druhým. V životě si totiž nemůžeme vystačit sami.

- Následující teze se orientuje opět na jedince, kterýžto podle tohoto tvrzení dokáže učinit svůj život smysluplným pouze skrze svoji vlastní trpělivost a věrnost sobě samému. V dnešní době je však čím dál méně času na to, abychom mohli projevit svoji autentičnost. Často se pak stává, že zapomínáme na svoji jedinečnost, náboženský a kulturní život. Je potřeba, abychom se naučili se svým životem lépe hospodařit a rozdělit ho mezi sebe, své bližní a zejména také mezi děti.

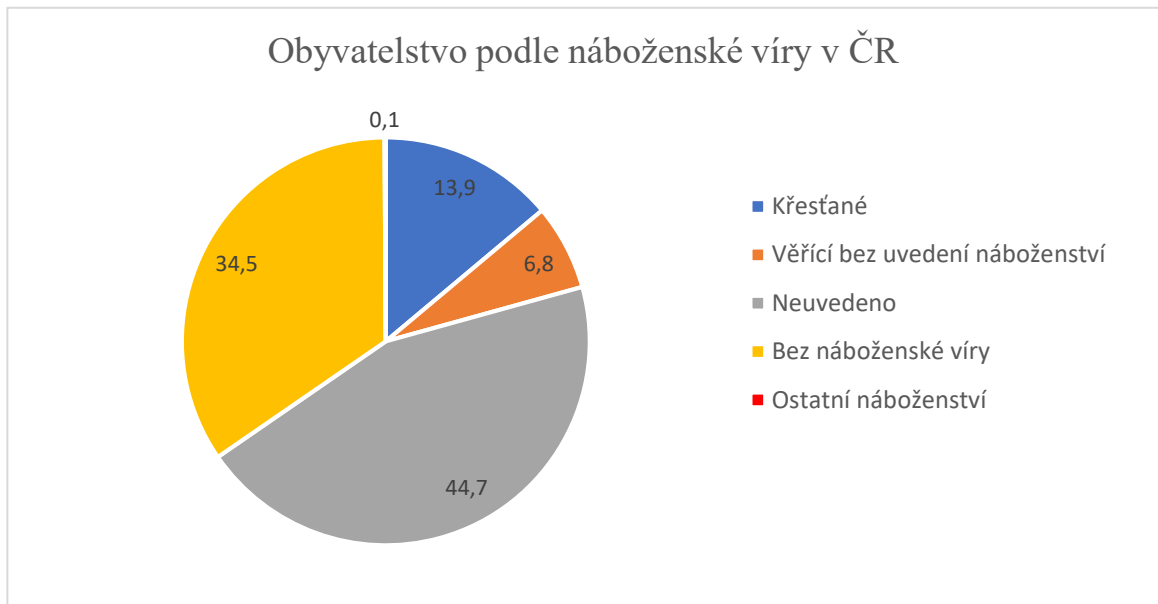
- Poslední tezí je pohled na horizont smyslu života, který člověku rozšiřuje a vyjasňuje právě náboženská víra. Tu Küng (2000) vidí jako neochvějnou důvěru v Boha. V Bibli je zmiňováno mnoho lidí, jejichž víra byla neochvějná a kteří až do svého konce doopravdy doufali v Boha, na základě čehož jim od něj byla poskytnuta v životě pomoc v situacích utrpení a strachu. A to pomoc mnohdy přesahující jejich chápání, pomoc větší, než o kterou je vůbec napadlo žádat. (Tavel, 2007)

3.3 Moderní společnost a křesťanství v otázce smyslu života

Předchozí podkapitola měla za cíl seznámit čtenáře s pohledem na smysl lidské existence očima křesťanské víry. Hodnoty a postoje, z nichž tento pohled vychází, mají velice dlouhou tradici, jelikož historie tohoto náboženství sahá až k počátkům našeho letopočtu. Po celou tu dobu se křesťanská víra neustále vyvíjela, stejně jako smýšlení a názory lidí, kteří se k ní hlásili.

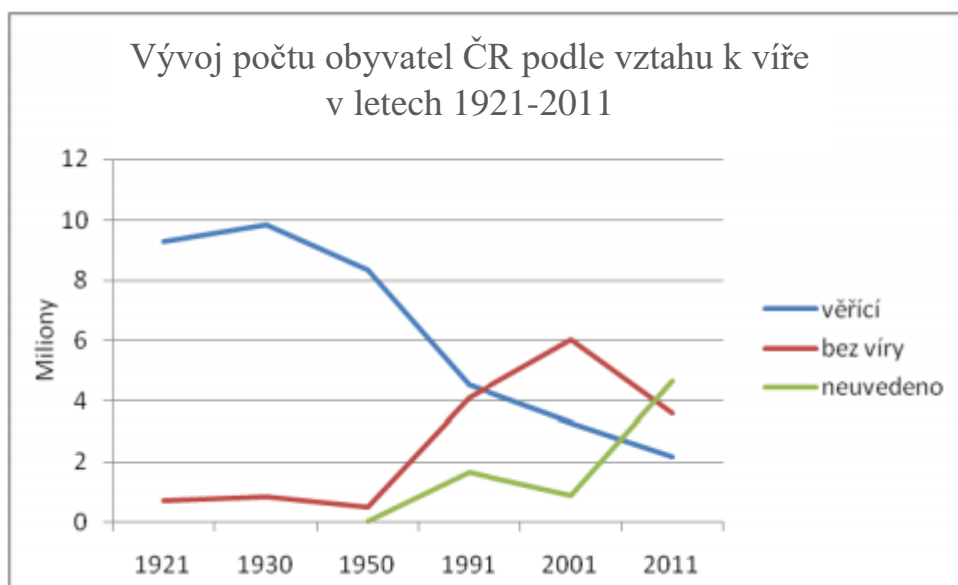
Podle výzkumu realizovaného neziskovou organizací Pew Research Center je křesťanství na světě dodnes nejvíce rozšířeným a zastoupeným náboženstvím. Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že se ke křesťanství hlásí více než 2,3 miliardy lidí ze všech koutů světa, což je v přepočtu 31,2 % všech obyvatel této planety. (Pew Research Center, 2012). Pokud by nás zajímaly obdobné údaje vztahující se pouze k České republice, můžeme se podívat na výsledky sčítání lidu realizovaného Českým statistickým úřadem v roce 2011. Získané informace o počtu křesťanů u nás můžeme vidět v následujícím grafu:

Graf 1: Struktura obyvatelstva ČR podle náboženské víry

Z uvedeného grafu je patrné, že křesťanů hlásících se ke svému náboženství u nás v době realizace výzkumu bylo 13,9 %. Důležité je však zmínit i číslo 6,8 %, které představuje počet věřících, jež neuvedli své náboženství. Můžeme jen hádat, zda jsou mezi nimi i nějakí křesťané. Stejně je to i s nejpočetnější skupinou, kterou tvoří 44,7 % obyvatel, jež informaci o svém náboženském vyznání neuvedla. Druhou nejvíce zastoupenou skupinu s 34,5 % tvoří lidé bez náboženského vyznání. Pouze 0,1 % připadá na vyznavače ostatních, u nás méně známých náboženství. Ačkoli je tedy křesťanství v ČR výrazně nejrozšířenější, můžeme si povšimnout, že se i přesto počet křesťanů drží hluboce za světovým průměrem. Mimo to lze na jiném grafu pozorovat, jak s postupujícími lety razantně ubývá věřících lidí obecně (ČSÚ, 2011):

Graf 2: Vývoj počtu obyvatel ČR podle vztahu k víře v letech 1921-2011

Na tuto skutečnost naráží i Machovec (2012), jenž hovoří o postupném vyprazdňování kostelů. S tím souvisí i fakt, že již od 18. století většina vědců přestala s pojmem boha postupně pracovat. Nebylo to způsobené odporem k církvi, ale prostým faktem, že pro něj ve svých pracích nenacházeli uplatnění. Jako příklad si můžeme uvést historiky, kteří už nemohli nadále zdůvodňovat nejrůznější historické události božím zásahem. Do popředí tak vstoupila věda. Postupem času, s rozvojem průmyslu a industrializace, se lidé začali soustředit na jiné božstvo. Narážíme zde na nám již známou fetišizaci. Ta do jisté míry zasahuje i do církevních tradic, například v podobě škapulířů, váčků s léčivými bylinami na odhánění démonů. Ale tento projev fetišizace není zdaleka tak podstatný jako nejvýznamnější fetiš v moderní společnosti – peníze. Ty téměř úplně nahradily Boha, a i sama církev je dnes v tomto systému peněz začleněna.

Člověk v moderním světě vzal do svých rukou téměř vše. Odklonil se od církve skrze proces sekularizace neboli zesvětštění. Ta se původně týkala pouze převedení majetku církve do vlastnictví člověka nebo státu. Postupem času se však mimo vliv církve dostaly i skoro všechny oblasti lidského života – věda, kultura, hospodářství, právo, sociální péče atd. Zároveň s jejich převedením do režie člověka nevěřícího, museli lidé přijmout za tyto sféry přímou odpovědnost. Nepředstavujme si ale proces sekularizace za nutně špatný z pohledu církve či teologie obecně. Nejen, že se s tímto procesem dokázali smířit, ale také se k němu sami začali hlásit. Chtějí se podílet na procesech moderní společnosti, potřebách dnešních lidí a na řešení otázek globálního charakteru. Tímto krokem se přiblížili více k dnešnímu člověku, jeho svobodám a důstojnosti v životě. Zároveň také vystupují proti nenávisti mezi lidmi, bez ohledu na její charakter (rasová, národnostní, aj.). (Küng, 2000)

Machovec (2012) dodává, že člověk v moderní společnosti už v Boha opravdu hluboce věřit nemůže. Je to zapříčiněno nejen jeho náhradou za fetiš, ale spíše podobou dnešního života a střízlivým rozumem, který nedovoluje člověku vidět v modlení a ve víře v Boha celkově smysluplnou cestu. Vydat se po ní však ani není potřeba. Smysl modlení jakožto mystifikovaného vnitřního dialogu spočívá především v tom, že pomáhá člověku v životě nejen čelit bolestem a utrpení, ale také je jeho prostřednictvím člověk schopen nalézt sám sebe a celkově se posunout vpřed v životě. Jedná se však stále o klam a lidé, kteří se odvrátili od církve, by měli usilovat o čistou formu vnitřního dialogu. Je to sice nejtěžší úkol patřící k humanismu, ale je to také zároveň jediná cesta, díky které si dokáže jedinec uvědomit své problémy. Pomůže mu to tak s objasněním jeho nedostatků a pocitů viny. Je sice pravda, že objasnění samotných problémů je nevyřeší, jedinec však prostřednictvím dialogu dostává sílu nepropadat smutku, depresi a bezmoci, ale naopak jít dále a hledat sám sebe. Bez vnitřního

dialogu přijímá člověk vůči všemu obranářské stanovisko. Celkově pak klesá pod hodnotu modlitby. Nedosáhne-li osoba vnitřního dialogu, je nucena se buď vrátit zpět k náboženství, nebo – v případě snahy o potlačení víry – u ní může dojít až k projevům psychopatie. Dialogu je potřeba pro vnitřní rozvoj a růst člověka. Tomu může do jisté míry pomoci i vnější kritika od druhé osoby, ale pouze v případě, že kritizující jedinec je schopen vnitřního dialogu. Protože teprve pak dokáže pochopit složitost lidského nitra a problémy spojené se zasahováním do něj. Z toho vyplývá, že pokud lidé nedojdou k vnitřnímu dialogu, bude jejich kritika a vzájemná péče pouze povrchní a do hloubky nepochopená.

Machovec (2012) vidí vnitřní dialog jako cestu, jak nahradit náboženství humanismem. Je však potřeba nesnažit se náboženství porazit či jej popřít, ale naopak dojít ke kompromisu s věřícími, ukázat jim, že se jim nesnažíme jejich víru a hodnoty vzít, pouze jim ukazujeme jinou cestu. Aby se jednalo o skutečnou konverzi neboli změnu náboženského vyznání či změnu přesvědčení, je podle něj potřeba následující: *„pro své přesvědčení získám druhého toliko tehdy, jestliže v „mém“ přesvědčení naleznou po vzájemném vnitřním dialogu více a lépe sebe sama, jestli to „jeho“ – co v něm stálo od dětství – není tím druhým přesvědčením „škrtáno“, ale naopak realizováno plněji, než umožňovalo přesvědčení „Staré“.*“ (Machovec, 2012, s. 113) Z toho vyplývá, že prostřednictvím dialogu se nesnažíme popřít přesvědčení druhého, ale naopak mu ukázat, že prostřednictvím humanismu může toto přesvědčení lépe realizovat. Jedná se tedy o nalezení sebe sama prostřednictvím jiného přesvědčení.

O humanismu mluví i Küng (2000), který na něj však nahlíží poněkud odlišným způsobem. Poukazuje na ovlivnění humanismu křesťanským systémem hodnot. Právě tyto hodnoty, významy a normy se v humanismu promítly daleko více než jakékoli jiné, např. z osvícenství. Křesťanství je v západní společnosti, lidech, kultuře a institucích stále přítomné, což je z historického hlediska stejně tak logické, jako právě ovlivnění humanismu křesťanstvím. Dalo by se říci, že humanismus nestojí v protikladu vůči křesťanství, protože stejně jako humanista může být křesťanem, může být také křesťan humanistou.

Küng (2000) v souvislosti s křesťanstvím navazuje také na svoji předchozí myšlenku týkající se moderní společnosti jakožto společnosti zaměřené na výkon. Dodává, že je možná i jiná cesta než se neustále hnát za výkonem. Nejedná se o to, že bychom vystoupili z naší role ve společnosti nebo odešli z povolání. Důležité však je si uvědomit, že výkony nejsou přednější než my samotní, že naším smyslem není zaniknout v povolání. Sám Ježíš výkony nijak nezavrhoval, ale dodával, že rozhodně nejsou žádným ukazatelem nebo měřítkem lidství.

„Podle Ježíše Krista by mělo být dokonce možné přijmout nějaký jiný základní postoj, dosáhnout jiného vědomí, získat jinou životní orientaci, abychom rozpoznali hranice výkonnostního myšlení, abychom unikli výkonnostnímu šílenství a odrazili výkonnostní tlak a stali se tak opravdu svobodnými.“ (Küng, 2000, s. 228) Kristus je toho také sám důkazem, neboť ve chvíli jeho ukřižování sám nebyl schopen žádného výkonu, přesto však to je právě On, kdo byl Bohem ospravedlněn. Tím rozhodujícím v životě člověka tedy není jeho výkon a činy, ale milosrdenství Boha, jenž od něj očekává naprostou důvěru i v situacích utrpení. Právě tato důvěra v situacích úspěchu i utrpení je ústředním smyslem života nabízeným věřícím. Ježíš rovněž nabádá své následovníky k oproštění se od závislosti na majetku a věcech. Protože pokud lidé neuvědomí, že na tomto světě jsou věci pro ně, a ne oni pro věci, začnou uctívat falešné bohy – peníze, práci či sex – čímž se odvracejí se od pravého Boha. (Küng, 2000) O tomtéž hovoří i Machovec (2012) v souvislosti s fetišizací.

Tato kapitola práce potvrdila, že věřící a nevěřící lidé vnímají svoji existenci a její význam odlišně. Frankl (1994) vidí hlavní rozdíl v tom, že zatímco věřící považují existenci za Boží příkaz, nevěřící v ní vidí spíše jakýsi úkol. Podle Künga (2000) se pak křesťané snaží svůj život ospravedlnit především před Bohem a snaží se konat tak, aby k nim byl milostivý, zatímco nevěřící konají v takovém duchu, v jakém si sami vytyčili svůj životní cíl, a tyto činy si pak musejí obhajovat především před ostatními lidmi a sami před sebou. Nejen tyto, ale i výše uvedené rozdíly však nemusejí být překážkou, jsou-li obě strany schopny spolu vést otevřený dialog, přijmout některé z argumentů a sjednotit oba světy skrze hodnoty humanismu.

Závěr

Tato práce se pokusila podat celkový náhled na problematiku nejen hledání, nalézání či naopak nenalézání smyslu v životě člověka, ale také na úskalí při uskutečňování našeho života smysluplným. První kapitola srovnala názory odborníků na jednotlivé oblasti související s naší existencí v tomto světě. Poznali jsme v ní tak náhled na smysl jakožto na dialog, cíl či potřebu, přičemž každý z těchto pohledů nám může pomoci při volbě naší vlastní cesty k nalezení odpovědi na otázku významu lidské existence.

V druhé části práce jsme se setkali s pojmem moderní společnost a rovněž s problémy této společnosti, které vyvstávají právě při hledání životního smyslu. Ukázalo se, že v popředí těchto úskalí stojí především celková orientace naší society na zisk a hmotné statky, s čímž souvisí i zaměňování těchto materiálních hodnot za hodnoty hlubšího, duchovního charakteru. Důsledkem toho postoje společnosti dochází k vyzdvihování výkonu jakožto jedné z hlavních životních priorit, jelikož zabezpečuje jedinci profit. S tím je do velké míry spojen i problém specializace lidí v pracovním procesu, která má spolu s rozšířením komunikačních technologií a rolí institucí za následek opomíjení důležitosti skutečné komunikace mezi lidmi a postupnou ztrátu schopnosti moderního člověka otevřít se dialogu. V závěru kapitoly jsme se pokusili nastínit možné způsoby řešení některých z těchto problémů.

Třetí část práce se zaměřila na vztah moderní společnosti a křesťanství. Nejdříve jsme vymezili příčiny vedoucí lidstvo k potřebě vytvoření náboženství jako takového. V další části jsme se pak zabývali přímo křesťanstvím, jeho vymezením a náhledem na situaci vyznavačů tohoto náboženství v moderní společnosti nejen ve světě, ale i u nás. Pokusili jsme podat náhled na smysl života očima křesťanů, abychom následně mohli nezaujatě porovnat vztah hodnot křesťanských s hodnotami moderní společnosti. Výsledkem tohoto srovnání se jeví být vzájemný kompromis a propojení těchto hodnot v myšlenkách humanismu, ovšem pouze za předpokladu, že věřící i nevěřící budou schopni vést opravdový dialog nejen s druhými, ale i sami se sebou.

Přestože je tato práce spíše teoretickou rešerší a její součástí není praktický výzkum, autor věří, že právě propojení a srovnání myšlenek různých autorů a vyvození závěrů z těchto srovnání může být hlavním přínosem této práce nejenom pro širší veřejnost, která by se chtěla problematikou smyslu života zabývat, ale i pro jeho vlastní osobnostní rozvoj.

Seznam bibliografických citací

BALCAR, Karel (2004). Logoterapie a existenciální analýza. In J. Vymětal a kol. (Eds.), *Obecná psychoterapie* (2nd ed.) (pp. 255-275). Praha: Grada Publishing.

Český statistický úřad [online]. 2011 [cit. 2017-06-17]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=OBCR614C&z=T&f=TABULKA&katalog=30719&u=v1050__VUZEMI__97__19&v=v1051__null__null__null

FAHRENBERG, Jochen., Myrtek, M, Schumacher, J., Braler, E. (2001). *Dotazník životní spokojenosti*. Praha: Testcentrum.

FRANKL, Viktor Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta, 1996. ISBN 80-85319-50-0.

FRANKL, Viktor Emil. *Psychoterapie a náboženství: hledání nejvyššího smyslu*. Brno: Cesta, 2007. ISBN 978-80-7295-088-1.

FRANKL, Viktor Emil. *Psychoterapie pro laiky*. Přeložil Vladimír SMÉKAL. Brno: Cesta, 1998. ISBN 80-85319-80-2.

FRANKL, Viktor Emil. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii; s příspěvkem Elisabeth S.Lukasové*. Brno: Cesta, 1994. ISBN 80-85319-29-2.

FRANKL, Viktor Emil. *Člověk hledá smysl: úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1994a. Psychoterapie. ISBN 80-901601-4-X.

FRANKL, Viktor Emil a Pinchas LAPIDE. *Bůh a člověk hledající smysl*. Brno: Cesta, 2011. ISBN 978-80-7295-137-6.

GRÜN, Anselm. *Deprese jako šance: spirituální impulzy*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-608-7.

HALAMA, Peter. Teoretické a metodologické přístupy k problematice zmyslu života: Theoretical and methodological approaches to meaning of life. *Československá psychologie*. 2000, 44(3), 216-236. ISSN 0009-062x.

HALAMA, Peter. Zmysel života z pohľadu psychológie: meaning of life from the viewpoint of psychology. Bratislava: SAP, 2007. ISBN 978-80-8095-023-1.

- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.
- KLINGER, Eric (2012). The search for meaning in evolutionary perspective and its clinical implications. In P. T. P. Wong (Ed.), *The human quest for meaning: Theories, research, and applications* (2nd ed.) (pp. 23-56). New York: Routledge.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Studie o křesťanství a řecké filosofii*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. České obzory. ISBN 80-85795-06-X.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Mít pro co žít*. Brno: Návrat domů, 1994. ISBN 80-85495-33-3.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1370-5.
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-102-2.
- KÜNG, Hans. *Být křesťanem: křesťanská výzva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 80-85959-76-3.
- KÜNG, Hans. *Věčný život?*. Praha: Vyšehrad, 2006. Teologie. ISBN 80-7021-836-3.
- LÄNGLE, Alfried. *Smysluplně žít: aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002b. ISBN 80-7295-037-1.
- LÄNGLE, Alfried. *Wenn der Sinn zur Frage wird--*. Wien: Picus, 2002a. Wiener Vrlösungen im Rathaus, Band 93. ISBN 3-85452-393-9.
- LÄNGLE, Alfried, Orglerová, Ch., Kundi, M. (2001) ESK – existenciální škála. Praha: Testcentrum
- LINHART, Jiří, ed. *Velký sociologický slovník. Sv. 1, A-O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- LUKAS, Elisabeth S. *Logoterapie ve výchově*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 207 s. Studium (Portál). ISBN 80-717-8180-
- MACHOVEC, Milan. *Smysl lidské existence*. 5., nezměn. vyd. Praha: Akropolis, 2012, 127 s. ISBN 978-80-7304-143-4.

- MASLOW, Abraham Harold. *A theory of human motivation*. 2013. ISBN 9781614274377.
- MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologické teorie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 213 s. ISBN 80-7184-926-X.
- NĚKRASOV, Anatolij. *Smyl života a naše role v něm*. 1. vyd. Bratislava: Eugenika, 2011. 240 s. ISBN 978-80-8100-190-1.
- PECKA, Dominik. *Skryté paprsky*. Olomouc: Edice Krystal, 1933. 140 s.
- RABAN, Miloš. *Duchovní smysl člověka dnes: od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7021-933-1.
- RATZINGER, Joseph. *Úvod do křesťanství*. Brno: Petrov, 1991. ISBN 8085247135.
- SOBKOVÁ, P. & TAVEL, P. (2010). [online]. *Životní smysluplnost a emocionalita*. E-psychologie, [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://www.e-psycholog.eu/clanek/88>
- SMĚKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal, 2002. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-80-3.
- TAVEL, Peter. *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla: potřeba smyslu života, přínos Viktora E. Frankla k otázce smyslu života*. Praha: Triton, 2007. Psyché (Triton). ISBN 978-80-7254-915-3.
- TEILHARD DE CHARDIN, Pierre. *Úvahy o štěstí a lásce*. Ilustroval Jan JEMELKA. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2005. Slovo a obraz (Refugium Velehrad-Roma). ISBN 80-86715-48-5.
- The Global Religious Landscape. Pew Research Center [online]. 2012 [cit. 2017-06-17]. Dostupné z: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/>
- WONG, Paul T. P. *The human quest for meaning: theories, research, and applications*. 2nd ed. New York: Routledge, c2012. ISBN 978-0415876773.
- YALOM, Irvin D. *Pohled do slunce: o překonávání strachu ze smrti*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-376-5.
- YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2006. 528 s. ISBN 80-7367-147-6

Seznam tabulek a grafů

Graf 1: Struktura obyvatelstva ČR podle náboženské víry (str. 36)

Graf 2: Vývoj počtu obyvatel ČR podle vztahu k víře v letech 1921-2011 (str. 36)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Roman Prause
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Pojetí smyslu života člověka, jeho existence a role v tomto světě na pozadí křesťanství a dnešní společnosti
Název v angličtině:	The conception of the meaning of life of man, his existence and role in this world, against the background of Christianity and today's society.
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se zabývá pojmem smyslu života, problematikou jeho hledání a nalezení, a v neposlední řadě také problémy při jeho nenalezení. V další části se práce zabývá pojetím smyslu života v moderní společnosti a odkrývá i některé problémy s ní spojené. Poslední část je zaměřena na křesťanství, jeho hodnoty a také na vzájemný vztah moderní společnosti a křesťanské víry.
Klíčová slova:	Smysl života, moderní společnost, křesťanství
Anotace v angličtině:	This bachelor's thesis focuses on concept of sense of life, issues of his search and finding, and last but not least too on problems when we cannot find him. In the next part is the thesis concerned with conception of sense of life in today's society and reveals some problems connected to it. The last part is focuses on Christianity, its values and too on mutual relationship between today's society and Christian faith.
Klíčová slova v angličtině:	Sense of life, Modern society, Christianity
Přílohy vázané v práci:	CD
Rozsah práce:	44 s.
Jazyk práce:	Český jazyk